

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

ЙОЛКІНА Світлана Ярославівна

**МІСЦЕ ТА РОЛЬ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ
УКРАЇНИ**

Спеціальність: 8.03050802 – Банківська справа

Магістерська програма – Управління банківською справою

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи ФБСзм – 21
С. Я. Йолкіна

(підпис)

Науковий керівник:
к. е. н., доцент
О. Л. Малахова

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«_____» _____ 2017 р.

Зав. кафедри банківської справи,
д. е. н., професор
Дзюблюк О. В. _____

Тернопіль - 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ	
1.1. Передумови виникнення і розвиток кредитних спілок в Україні та світі.....	7
1.2. Процес відродження кредитних спілок на теренах незалежної України.....	12
1.3. Сутність, функції і принципи організації кредитних спілок	16
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	
2.1. Сучасний стан розвитку кредитних кооперативів на території України.....	28
2.2. Визначення якості кредитного портфеля кредитних спілок.....	43
2.3. Організація системи контролю в кредитних спілках.....	52
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	62
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИТЕМИ КРЕДИТНИХ СПІЛОК	
3.1. Удосконалення програмного забезпечення та системи прийняття кредитних рішень.....	64
3.2. Формування механізму розвитку кредитних спілок.....	73
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	81
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективність функціонування фінансового ринку напряму залежить від успішної діяльності всіх його учасників. Тому ринок фінансових послуг України потребує існування в його інституційній структурі розгалуженої системи фінансових посередників. Для забезпечення повноцінного функціонування користувачів фінансових послуг, посередники повинні задовільнити потреби як великих корпорацій, так і пересічних громадян. Кризові явища у банківському секторі України призвели до зменшення обсягів кредитування приватного сектору економіки, масового відтоку депозитів громадян, девальвації національної валюти тощо. За цих умов ще більше зростає роль кредитних спілок, які переважним чином зорієнтовані на задоволення нагальних соціальних потреб населення шляхом надання комплексу кредитно-депозитних послуг на взаємовигідних умовах членам кредитних спілок. Проте на сьогодні суспільство недостатньо проінформоване щодо діяльності кредитних спілок, оскільки їх розповсюдження носить в основному регіональний характер. Крім того, кредитні спілки не виступають тими фінансовими інститутами, діяльність яких є прозорою та дієвою з точки зору надання кредитних та ощадних послуг клієнтам. Довіру до кредитних спілок підірвала наявність так званих «псевдоспілок», які шляхом фінансових махінацій, позбавили коштів велику кількість громадян. Отже, на сучасному етапі розвитку економіки України необхідності набуває якісно новий підхід до теоретичного розкриття та практичного обґрунтування рекомендацій щодо розвитку кредитних спілок, які стали б основою для ефективного задоволення потреб населення та суб'єктів господарювання в умовах кризи.

Кредитні спілки в Україні переживають період свого становлення. Більшість суб'єктів господарювання та населення до кінця не розуміють сутності кредитних кооперативів, тому актуальним сьогодні є дослідження правової природи їх діяльності, функцій, які вони виконують в економіці держави, можливості впровадження світового досвіду в даній сфері та оцінка можливостей до конкуренції щодо банківських установ.

Огляд літератури з теми дослідження. Для повноцінного висвітлення теми дослідження необхідно проаналізувати окремі аспекти функціонування кредитних спілок, зокрема дослідження їх у працях науковців. Питання історії та тенденцій розвитку кредитної кооперації розглядали у своїх працях провідні зарубіжні та вітчизняні дослідники: Ф. В. Райффайзен, Ф. Шульце-Деліч, М. Туган-Барнановський, А. Пантелеймоненко, Е. Ленська та ін.

Різнобічні теоретичні аспекти діяльності кредитних спілок висвітлені у роботах С. Бородаєвського, В. Зіновійчука, М. Савлука, Л. Зака, А. Стадника, А. Прудінкова, О. Абакуменка та ін. Практичну діяльність кредитних спілок досліджували О. Волкова, Б. Дадашев, О. Гриценко, О. Зленко, В. Кочетков, П. Маковський, О. Митченко, А. Степанова, Г. Стоянов та ін.

Проте недостатньо вивченими залишаються практичні напрями вдосконалення ефективного функціонування кредитних спілок. Відсутність належної системи захисту вкладів членів кредитних спілок зумовлює визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності кредитних спілок на ринку фінансових послуг.

Мета і завдання дослідження. Метою даної дипломної роботи є з'ясування сутності кредитних кооперативів, їх історичні аспекти, аналіз діяльності кредитних спілок та особливості проведення контролю за їх діяльністю. Важливим етапом дослідження є розробка напрямів розвитку кредитних спілок, удосконалення їх програмного забезпечення для оперативної обробки інформації.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання та розв'язання таких завдань:

- розкрити сутність кредитних спілок шляхом дослідження їх історичних витоків та аналізу особливостей фінансових послуг, що ними надаються;
- визначити особливості державного регулювання кредитних спілок в Україні;
- проаналізувати сучасний стан розвитку кредитних кооперативів, розкрити особливості формування кредитного портфеля та проведення контролю діяльності кредитних спілок.

- охарактеризувати основні напрямки розвитку кредитних спілок.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є діяльність кредитних спілок як посередників фінансових послуг в Україні.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають у процесі здійснення кредитними кооперативами своїх безпосередніх функцій на ринку фінансових послуг України.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань, використано ряд методів наукового дослідження, а саме – системний аналіз, метод порівняльних переваг, табличне та графічне моделювання, групування даних, методи логічного узагальнення та прогнозування. Перший із зазначених методів дослідження необхідний для вивчення та узагальнення теоретичних та історичних аспектів кредитних кооперативів як посередників фінансових послуг, наступні – для проведення аналізу діяльності кредитних спілок, а метод прогнозування застосовано для визначення напрямів подальшого розвитку кредитних спілок.

Інформаційна база роботи. Теоретичну основу дослідження складають наукові праці вчених та останні публікації економічного змісту в періодичних виданнях, статистичну основу – нормативні документи, річні звіти Нацкомфінпослуг, Всеукраїнської асоціації кредитних спілок, Національної асоціації кредитних спілок України.

Наукова новизна. З теоретичної точки зору, уточнено сутність кредитної спілки як фінансового посередника на ринку фінансових послуг.

З практичної точки зору, встановлено, що ефективне функціонування кредитних спілок можливе за умови гласності, громадського контролю та високоякісного програмного забезпечення. Відкритість інформації для усіх членів кредитної спілки дозволить підвищити довіру до такого фінансового посередника як кредитний кооператив.

Також набули подальшого розвитку пропозиції щодо впровадження вітчизняними кредитними спілками моделі «кредитної фабрики», яка значно прискорить і спростить процес оформлення кредитної заявки.

Практичне значення отриманих результатів у тому, що вони можуть використовуватися в процесі розвитку кредитних спілок при розробленні стратегії підвищення рівня їх конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Повний обсяг дипломної роботи – 104 сторінок, у тому числі на 26 з них розміщено 13 таблиць, 15 ілюстрацій, 4 додатки, список використаних джерел зі 64 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ

1.1. Передумови виникнення і розвиток кредитних спілок в Україні та світі

За тривалі часи свого існування кредитна кооперація пройшла важкий шлях еволюції. У кожній країні вона мала свої особливості та різноманітні форми. Батьківщиною кредитних спілок вважається Західна Європа. Передумовою їх виникнення став економічний та соціальний прогрес у сільському господарстві. Підвищення товарності сільського господарства та збільшення виробництва продуктів харчування знаходилося у прямій залежності в першу чергу від виробничого кредитування господарств.

Збільшенню потреби сільгоспвиробників в кредитах також сприяли:

- збільшення грошової частини оподаткування відносно розміру існуючих раніше натуральних податків;
- необхідність переходу до інтенсивних систем господарювання, відзернового виробництва до тваринництва;
- скорочення доходів від збуту продукції в результаті зниження тавідміни митних зборів на ввезення дешевого продовольства з США, Канади, Росії та інших держав.

Позичити кошти можна було у багатого сусіда в селі. Але сільські багатії мали незначний капітал та діяли ізольовано від міського фінансового ринку, що збільшувало їх монополізм. Ця обставина сприяла пошуку такої форми кредитної установи, яка б знаходилася поруч з селянином та була порівняно недорогою.[19, с. 5] Цікаво, що в різних країнах ідеї кредитної кооперації втілювалися в неоднакових формах. Так, наприклад, лише в Німеччині, яка є батьківщиною кредитних спілок, були майже одночасно створені дві моделі: одна – сільська (кредитні кооперативи, батьком яких є Фрідріх Райфайзен), а друга – міська – ощадно-позичкові товариства (їх ще називають «народні банки»), і будується вона на ідеях Германа Шульце-Деліча. І ось уже понад 150 років там паралельно і

незалежно працюють на благо своїх членів дві системи: райффайзенівських банків і «народних банків».

У різних країнах кооперативні ідеї дещо видозмінювались залежно від місцевих умов, особливостей культури і традицій. Не зважаючи на це, усі кооперативи об'єднують спільні цінності та принципи.

Основою вітчизняного кооперативного руху в галузі кредиту, незважаючи на окремі відмінності, були ідеї «батьків» німецької кооперації Г. Шульце-Деліча і Ф. В. Райффайзена.

Таблиця 1.1.

Кооперативні принципи кредитних товариств Г. Шульце-Деліча і Ф. В. Райффайзена[38, с. 13]

Кооперативні принципи	
Г. Шульце-Деліча	Ф.В. Райффайзена
Наявність пайового капіталу і дивідендів	Принципове заперечення пайового капіталу
Необмежена відповідальність членів за зобов'язання кооперативу	Спільна (солідарна) відповідальність членів своїм майном за зобов'язання кооперативу
Широке і необмежене поле членства	Заборона членам брати участь у діяльності інших кооперативів
Надання кредитів як на виробничі, так і на споживчі потреби	Надання кредитів на виробничі потреби
Переважання короткотермінових кредитів	Переважання довготермінових позик
Надання кредитів не тільки членам кооперативу	Надання кредитів тільки членам кооперативу
Великий регіон дії кооперативу	Малий регіон дії кооперативу
Виплата винагороди членам спостережної ради	Визначення роботи спостережної ради безоплатно

Кооперативні принципи Г. Шульце-Деліча, покладені в основу діяльності своєрідних Народних банків (Vorschussverein), створених дрібною буржуазією міст Німеччини, а 1850 р., були включені до статутів ощадно-позичкових товариств царської Росії. Фундатором першого кредитного об'єднання цього типу

був С. Ф. Лугінін, який у 1865 р. започаткував діяльність Рощественського ощадно-позичкового товариства («Рощественскойсуднойкасси») в с. Дороватому Костромської губернії. Принциповою відмінністю лугінінського статуту від німецького аналога було те, що діяльність товариства орієнтувалась виключно на селян. Проте вже на початку ХХ ст. ощадно-позичкові товариства функціонували й серед міщан. Ідеї Г. Шульце-Деліча та С. Лугініна були сприйняті й розвинуті передовою українською інтелігенцією.

Історія виникнення кредитних спілок нашої держави пов'язана з конкретною подією, яка відбулася в м. Гадяч Полтавської губернії у 1869 р. Справа у тому, що селяни цього містечка мали громадські сіножаті, які здавалися в оренду, і коли з цієї оренди отримали 1492 руб., громада хотіла використати ці гроші або розділити їх, але, за чиеюсь порадою, вирішила заснувати громадську касу. Ім'я цієї людини історія не зберегла, та відомо, що одним із засновників був міський голова Хохловський. Це товариство ще не мало виразного кооперативного характеру та ідейних керівників. У його статуті було положення, згідно з яким члени-міщани мали більше право на позички, ніж інші члени. Позички видавалися на підставі поручительства, але кожен член міг поручитися лише на 10 рублів. Середній розмір позички в перші роки становив 27 руб. Першого року свого існування Гадяцьке ощадно-позичкове товариство нараховувало 28 членів міщан-ремісників і купців. Так була утворена в Україні перша кредитна спілка.

Протягом 1871 р., у результаті активної підтримки земствами організації кредитних кооперативів, розпочали свою діяльність ще три сільські ощадно-позичкові товариства. Серед них — Врем'ївське на Катеринославщині, Обознівське та Петрівське на Херсонщині.

Таблиця 1.2

Перші ощадно-позичкові товариства України [38, с. 13]

Назва товариства	Дата заснування	Розмір паю, крб	Прийом у члени	Початковий капітал, крб	Розмір внесків, крб	Кредити		
						Терміни, міс.	Час відстр., міс	К-сть поруч-в
Гадяцьке	28.04.1869 р.	100	правлінням	1492	необмеж.	6	3	-

Продовження таблиці 1.2.

Верем'ївське	05.03.1871 р.	50	Заг. зборами	1000	50	6	3	2
Обознівське	28.04.1871 р.	50	Заг. зборам	1000	50	6	3	2
Петрівське	16.06.1871 р.	50	Заг. зборам	1000	100	6	3	2

З таблиці 1.2 бачимо, що перші ощадно-позичкові товариства своїми статутами передбачали обов'язковий пайовий внесок, розмір якого коливався від 50 до 100 крб., і складав основу початкового капіталу. Останній здебільшого становив 1 000 крб (винятком було лише Гадяцьке товариство із початковим капіталом 1 492 крб). Суми вкладів у згаданих кооперативах були різними. У Верем'ївському й Обознівському — 50 крб, Петрівському — 100, у Гадяцькому ощадно-позичковому товаристві вони взагалі не мали фіксованого розміру й були практично необмеженими. Не існувало єдиного підходу й до прийому в члени кооперативу: це відбувалося або на загальних зборах, або на засіданні правління чи ради товариства. Формою відповідальності при здійсненні фінансових операцій була кругова порука. Кредити надавали переважно на шість місяців з відстрочкою, у разі потреби, на три місяці. Умовою для одержання кредиту було поручительство двох осіб. Це стосується всіх згаданих товариств крім Гадяцького, статут якого поручительства не передбачав. Щодо шляхів розподілу можливих (переважно незначних) фінансових результатів, статuti товариств фіксували таке. У Гадяцькому ощадно-позичковому товаристві до створення нового паю вони переходили до пайової частки. В Обознівському товаристві фінансовий результат першого року надходив до резервного капіталу, а потім розподілявся між членами товариства без обмежень. Верем'ївське і Петрівське товариства не виключали ні той, ні інший способи. Очевидно не буде помилковим твердження, що й усі, пізніше утворені, ощадно-позичкові товариства (звичайно, з певними особливостями) працювали за викладеними вище принципами.

У кінці XIX ст. в селі Сокиринці тієї ж Полтавської губернії виникло позиково-ощадне товариство, яке об'єднувало 28 сіл і налічувало 11 тис. членів. У подальшому процес створення кредитних спілок посилювався.

Створення кредитних товариств райффайзенівського типу на території України, яка перебувала в складі Російської імперії, стало можливим лише після прийняття в 1895 році закону "Про установи дрібного кредиту", який заклав можливість організації кредитних кооперативів не тільки на пайовій, а й на безпайовій основі. 1895 року в селі Іванківцях, Прилуцького повіту, на Полтавщині виникло перше на всю Російську імперію кредитне товариство райффайзенівського типу.

Кредитні товариства засновувались та розвивалися дуже швидко, бо мали змогу отримувати значні кредити у Державному банку в основний фонд (ощадно-позичкові товариства не мали права на такі кредити, але могли отримувати кредити від земств, які в цих випадках виступали їхніми попечителями) .

У 1916 р. в Україні було близько 20 кредитних союзів. Низові кредитні й ощадно-позичкові товариства (їх було близько 3 тис.) виконували завдання розрахункових центрів, але їхня кількість не збільшувалась такими темпами, як до війни.

У перші ж дні російської Лютневої революції Тимчасовий уряд проголосив 20 березня 1917 р. "Закон про кооперативні товариства та їхні союзи". Про необхідність загального кооперативного закону в Росії давно йшла мова на кооперативних з'їздах. Проект такого закону розробив ще 1907 р. С. Бородаєвський. Питанням закону серйозно займався другий Всеросійський кооперативний з'їзд у Києві, що відбувся в 1913 році.

Новий кооперативний закон скасовував усі існуючі на той час обмеження щодо організації і діяльності кооперативів та їхніх об'єднань. Цей закон був одним із найліберальніших кооперативних законів світу. Він, незважаючи на фактори революційних часів, викликав пошвавлення розвитку кооперативної організації на території колишньої Російської імперії. Але, маючи рамковий характер, новий закон не міг перешкодити виникненню всіляких "псевдокооперативів" у ті ненормальні часи революційної розрухи.

За часів Української Народної Республіки на 1 вересня 1919 р. в Україні діяло понад 3300 кредитних та ощадно-позичкових товариств .

Встановлення в Україні радянської влади наприкінці 1919 року та перехід до політики "воєнного комунізму" стали початком ліквідації кооперації на українських землях .

Циркулярним листом Наркомфіну УСРР від 9 квітня 1920 року "Про порядок ліквідації кредитних установ" в Україні юридичне була припинена діяльність кредитної кооперації. Декретом "Про об'єднання всіх видів кооперативних організацій" від 10 серпня 1920 р, яким Раднарком УСРР фактично продублював положення аналогічного декрету РРФСР від 27 січня 1920 року, було встановлено, що кредитні, ощадно-позичкові та інші товариства і їхні об'єднання мали влитися у споживчі організації даної місцевості та передати їм своє майно.[14]

У подальшому кредитні спілки в Україні були зруйновані. Це відбулося в 1929 р. у Східній, а в 1939 р. у Західній Україні. їх майно і кошти були націоналізовані, і вони припинили своє існування.[63]

1.2. Процес відродження кредитних спілок на теренах незалежної України

З проголошенням незалежності України за ініціативи діаспори і підтримки світових кооперативних організацій розпочалося відродження кредитної кооперації в Україні. У червні 1992 р. в Києві був створений Всеукраїнський координаційний комітет з відродження кредитної кооперації в Україні. Спільними зусиллями, використовуючи державні та міжнародні гранти, програми, створювалися кредитні спілки як громадські організації, було організовано стажування для кооператорів за кордоном. Були затверджені підзаконні акти (табл. 1.3), які склали виключний перелік спеціального законодавства кредитних спілок. Відсутність повноцінної законодавчої бази зумовила ряд негативних наслідків: їх діяльність провадилася майже безконтрольно, що зумовило наявність протизаконних фінансових операцій з використанням назви "кредитна спілка", які підірвали довіру громадян до інституцій кредитної кооперації. Лише через 9 років після створення першої кредитної спілки в незалежній Україні 20 грудня 2001 року був прийнятий Закон України "Про кредитні спілки"

Послідовність відродження та становлення сучасної системи кредитної кооперації в Україні систематизовано у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Послідовність відродження кредитної кооперації в Україні

№	Дата	Подія	Характеристика
1	31.10. 1973 р	Засновано Українську Світову Кооперативну Раду (УСКР)	Створення центру координації розбудови українського кооперативного руху
2	Червень 1992 р.	Всеукраїнський координаційний комітет по відродженню кредитної кооперації в Україні	Створення у незалежній Україні перших кредитних спілок як громадських організацій
3	20.09. 1993 р.	Указ Президента України «Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні»	Підпорядкування кредитних спілок Національному банку України
4	07.02. 1994 р.	Постанова Правління НБУ «Типовий статут кредитних спілок»	Визначення та обмеження статутної діяльності кредитних спілок
5	09.06. 1994 р.	Національна Асоціація Кредитних Спілок України (НАКСУ)	Створення першої асоціації кредитних спілок
6	20.12. 2001 р.	Закон України «Про кредитні спілки»	Визначено економічні, правові і організаційні засади створення та діяльності кредитних спілок
7	04.03. 2003р. 23.11.2 011 р.	Указ Президента України «Про Державну комісію з регулювання ринку фінансових послуг» «Про національну комісію з регулювання ринку фінансових послуг»	Створено спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг, в т.ч. і кредитних спілок
8	07.06. 2006 р.	Концепція розвитку системи кредитної кооперації України	Визначено план розбудови кредитної кооперації в Україні

На основі 16, 43, 44, 59.

Одним із основних надбань Закону «Про кредитні спілки» є визначення правового статусу кредитних спілок: по-перше, як неприбуткової організації, що ґрунтується на кооперативних засадах та, по-друге, як фінансової установи,

виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг. Законом визначено також основні положення щодо внутрішнього та зовнішнього контролю діяльності кредитних спілок.

На сьогодні в Україні сформовано нормативно-правову базу з регулювання діяльності кредитних спілок, створено спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг – Національну комісію з регулювання ринку фінансових послуг. Діють три асоціації кредитних спілок в Україні: Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), Всеукраїнська асоціація кредитних спілок (ВАКС) та Всеукраїнська асоціація кредитних спілок військовослужбовців та працівників силових відомств (ВАКСВУ). В Україні діють близько шести сотень кредитних спілок, які об'єднують близько 800 тисяч громадян, видають щорічно кредитів на суму більше двох мільярдів гривень та володіють капіталом більше мільярда гривень [49, 50] Члени кредитних спілок отримують споживчі й комерційні кредити, кредити на ведення селянських і фермерських господарств, придбання житла, навчання, лікування та на інші потреби.

Однак існують суттєві проблеми, які заважають розбудові та розвитку кредитних спілок в Україні у наш час. Це проблеми, пов'язані з наслідками та повільним виходом із світової кризи, та виклики нової вітчизняної економічної кризи, існування вузьких місць у законодавчій базі регулювання діяльністю кредитних спілок і, як наслідок, наявність так званих “псевдокредитних” спілок, відсутність кооперативного банку із функцією ефективного перерозподілу тимчасово вільних та кредитних ресурсів всередині системи кредитної кооперації та гарантування вкладів громадян у цих фінансових установах на противагу банківським, наявність обмеження сфери послуг, невизначеність щодо саморегулювальної організації як органу, що лобюватиме та сприятиме розвитку системи кредитного кооперування, та інші. Наявність таких проблем створює недовіру населення до кредитних спілок, а відтак, унеможлиблює їх широке застосування у фінансовому секторі та розбудову цілісної й самодостатньої системи кредитної кооперації в нашій країні.

Кроком уперед у становленні й розвитку цілісної системи кредитної кооперації стало схвалення “Концепції розвитку системи кредитної кооперації України” у червні 2006 року. Цей документ містить стратегічний план щодо розбудови системи кредитної кооперації, ним визначено завдання кредитних спілок як одного з учасників ринку фінансових послуг, а саме: у забезпеченні доступності фінансових послуг для широких верств населення, суб’єктів малого підприємництва, у т.ч. фермерських господарств [16]. На сьогодні послугами кредитних спілок переважно користуються такі категорії населення, які не є пріоритетними для комерційних банків. У концепції запропоновано дво- або трирівневу структуру системи кредитної кооперації. Перший рівень – кредитні спілки, другий рівень – кооперативні банки та об’єднані кредитні спілки, які об’єднують кредитні спілки першого рівня з метою забезпечення необхідними фінансовими ресурсами шляхом їх перерозподілу в межах системи кредитної кооперації та залучення ресурсів із зовнішніх джерел на більш вигідних умовах. Об’єднання установ другого рівня можуть створити центральний кооперативний банк [16]. У структурі кредитної кооперації повинні бути створені системи гарантування вкладів членів кредитних спілок та єдиної загальнонаціональної системи стабілізації й фінансового оздоровлення кредитних спілок. Слід відзначити, що намічені плани щодо розбудови кредитної кооперації на разі не виконуються.

За умови подолання вищеперерахованих проблем розвиток кредитних спілок може забезпечити потребу фізичних осіб у доступних кредитних ресурсах та розміщенні тимчасово вільних коштів і накопиченні фінансових ресурсів; як наслідок, збільшення купівельної спроможності в результаті здешевлення споживчого кредиту та розвитку малого підприємництва і 40 фермерства з допомогою акумулювання тимчасово вільних коштів фізичних осіб; отримання кредитів членами спілки може стимулювати ринок страхування (заставного майна, життя і здоров’я, врожаю та ін.).

Розбудова системи кредитної кооперації є доцільною у сучасних умовах розвитку ринкової економіки України та її інтеграції в зону вільної торгівлі з

Європейським Союзом. Досвід багатьох країн свідчить, що кооперативний рух є досить ефективною формою соціальної підтримки населення, особливо в кризові часи. Нові виклики сьогодення – політична та економічна кризи 2014-2015 року, – безперечно, мають вплив на діяльність як кожної окремої кредитної спілки, так і системи кредитної кооперації в нашій країні. Однак досвід подолання кризи 2008 року вказує, що кредитні спілки з виваженою фінансовою політикою та акцентом на свою фінансову безпеку без допомоги центрального банку на протипагу рефінансуванням банківського сектору, хоч і з втратами, подолали її наслідки. Решта – так звані “псевдокредитні” спілки, створені з метою вчинення шахрайства, спілки з ризикованою фінансовою політикою або ж з некомпетентним керівництвом, – припинили свою діяльність.

Загалом можна виділити такі періоди розвитку сучасної системи кредитної кооперації в Україні:

1992-2003 – створення кредитних спілок як громадських організацій;

2004-2008 – інтенсивний розвиток;

2009-2011 – спад як наслідок світової фінансової кризи;

2011-2013 – стабілізація;

2014-2015 – вітчизняна фінансово-економічна криза.

1.3. Сутність, функції і принципи організації кредитних спілок

Згідно із Законом України “Про кредитні спілки” кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об’єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об’єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. [43]

Кредитна спілка створюється і функціонує на базі певного монолітного об’єднання людей відповідно до їх інтересів, спільної діяльності або компактного місця проживання. Завдяки кредитним спілкам особи, кооперуючи свої зусилля, ідеї та кошти, можуть отримати необхідні послуги значно дешевше, ніж якщо б кожен із них намагався діяти самостійно. Єдине завдання кредитної спілки –

забезпечити найдешевші послуги членам за рахунок акумульованих ними ж фінансових ресурсів [62, с. 286]

Кредитна спілка характеризується вузькою спеціалізацією щодо можливих напрямів використання заощаджених фінансових ресурсів. Звідси — неприбутковість кредитних спілок, діяльність яких спрямована не на отримання прибутку, а на надання кредитних та ощадних послуг тільки власним учасникам. Отримані в результаті надання позичок кошти становлять дохід кредитних спілок, який і спрямовується на формування фондів та нарахування відсотків відповідно до сум внесків її членів. [46]

Розглянемо детальніше, як визначають сутність кредитних кооперативів українські та зарубіжні науковці.

Проаналізувавши сутність кредитних спілок, Б.А. Дадашев дає таке визначення даного поняття: «Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки». [19, с. 9]

Савлук М.І. визначає кредитні кооперативи (товариства, спілки), як посередники, що працюють на кооперативних засадах і спеціалізуються на задоволенні потреб у кредиті своїх членів, переважно підприємств малого і середнього бізнесу будь-якої форми власності, фермерських і домашніх господарств, фізичних осіб. [9]

Зіновійчук В. В. говорить, що кредитна спілка є формою самозабезпечення населення фінансовими послугами на основі кооперації, яка одночасно є громадською організацією. [10, с. 303-304]

Туган-Барановський М. І. у своїй праці дає наступне визначення кредитної спілки: «Кредитные кооперативы, задача которых сводится к распределению между членами денег, получаемых ими путем кредита со стороны, под ответственностью всех членов кооператива». [58]

З вищенаведених визначень бачимо різноманіття поняття кредитної спілки. Вчені розглядають її як кооператив (М. І. Туган-Барановський), неприбуткову

організацію (Б. А. Дадашев), посередника (М. І. Савлук), громадську організацію (В. В. Зіновійчук), фінансову установу (Закон України «Про кредитні спілки»). Визначення повинні містити найбільш сутнісні характеристики об'єкта, тому, на нашу думку, термін «кредитна спілка» насамперед має відображати такі його особливості як кооперативу та як фінансової установи, що не має на меті отримання прибутків. Отже, кредитна спілка – це об'єднання осіб за спільними інтересами у фінансову установу на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів через залучення їхніх особистісних заощаджень для взаємного кредитування.

У працях українських вчених визначено такі основні принципи функціонування кредитних спілок: добровільність членства, рівність прав кожного члена, участь у капіталі, відповідальність за зобов'язаннями та неприпустимість кооперативу прерогативи отримання надмірних прибутків.

Зарубіжні вчені виділяють наступні принципи, які є підвалинами побудови будь-якого кооперативу: самодопомога, самовідповідальність, самоуправління, самостійність, саморевізія.

Діяльність кредитних спілок ґрунтується, згідно Закону України «Про кредитні спілки» [43], на таких основних принципах:

- добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки;
- рівноправності членів кредитної спілки (один член – один голос);
- самоврядування (управління здійснюється лише членами кредитної спілки);
- гласності (доступ членів до інформації про діяльність кредитної спілки, публічність звітності кредитної спілки);

Сучасним світовим об'єднанням національних і регіональних організацій кооперативів понад 100 країн світу – Міжнародним кооперативним альянсом – затверджено 7 кооперативних принципів, частина з яких вище згадана і у Законі України «Про кредитні спілки».

У сучасних науковців виникали суперечки на рахунок питання прибутковості кредитних спілок. Проте, не зважаючи на розбіжності думок, більшість з них

визначає економічний статус кредитних спілок як неприбуткової організації. Такий статус затверджено і Законом України “Про кредитні спілки” у визначенні самого терміну “кредитна спілка”. Однак зміни, прийняті до Податкового кодексу в 2015 році, фактично нівелюють неприбутковий статус кредитних спілок та прирівнюють їх діяльність до комерційних суб’єктів, метою яких є отримання прибутків. Крім того, недосконалість законодавства з регулювання ринку фінансово-кредитних послуг зумовила існування двох груп кредитних спілок – так званих “класичних”, які дотримуються фундаментальних принципів кооперації, та “псевдокредитних” спілок, організованих таким чином, що за юридичною формою вони відповідають чинному законодавству, але за своєю економічною суттю не є кредитними кооперативами. Другу групу склали спілки з ознаками бізнес-проектів, що, як правило, проводили невиправдано ризикову кредитну політику та реалізовували сумнівні фінансові схеми. Так, за даними державного регулятора Національної комісії з регулювання ринку фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) 5 кредитних спілок у 2014 році звітують про середній розмір виданих кредитів – 500 тисяч гривень [50] що складає 410 мінімальних заробітних плат. Або, наприклад, кредитні спілки утворені при банках – коли працівники банку пропонують клієнту банку оформити споживчий кредит через кредитну спілку на більш вигідних умовах. Відтак, складається думка про кредитну спілку як звичайну фінансову установу, створену з метою уникнення оподаткування своєї діяльності на ринку фінансових послуг, що працює на дохідність її власників, а саме: пайовиків, до яких, певно, такі члени (ті, що отримують споживчий кредит) належать лише формально. На наш погляд, саме наявність фінансових установ, які є ними лише формально відповідно до законодавства, а не за змістом, є причиною виникнення сумнівів щодо статусу кредитної спілки як неприбуткової організації та чинних змін в оподаткуванні діяльності кредитних спілок.

Отже, з економічної точки зору та юридичної форми кредитні спілки є неприбутковими, що є визначальною економічною характеристикою цієї фінансової організації, на якій ґрунтується провадження її діяльності загалом, що

зокрема, впливає на формування капіталів, нарахування дивідендів та інше. Відтак, статус неприбутковості кредитної спілки має бути врахований у системі обліку і контролю, зокрема щодо визначення фінансового результату, розподілу відсотків на вкладені капітали її членів, формування резервного капіталу.

Кредитні спілки, на відміну від інших фінансово-кредитних посередників, у тому числі і комерційних банків, не ставлять за мету одержання максимального прибутку. Саме ця обставина дозволяє здешевити вартість кредитних ресурсів. Крім того, кредитні спілки обмежуються лише декількома видами операцій: приймають вступні й членські внески, а також депозитні внески і видають позики своїм членам. Тому адміністративні витрати кредитних спілок менші, ніж у комерційних банках, у яких перелік послуг набагато ширше, що, відповідно, збільшує їхні витрати на обслуговування клієнтів і управління установою.

Кредитна спілка має деякі схожі риси з комерційним банком, проте існують і суттєві відмінності і переваги. Розглянемо їх детальніше в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Переваги кредитних спілок перед банкам

Ознаки	Кредитні спілки	Комерційні банки
Мета	Кредитна спілка створюється з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки	Банк створюється з метою отримання прибутку.
Призначення	Задовольняє специфічні потреби фінансового характеру лише своїх членів шляхом надання один одному фінансової взаємодопомоги	Має необмежений контингент клієнтів і широкий спектр послуг.
Організація	Створюються громадянами, що мають спільне місце проживання, роботи, інші ознаки на підставі об'єднання їх особистих зберігань без мети отримання прибутку. Є некомерційною неприбутковою організацією	Створюється бізнесменами – обмеженою групою осіб, що об'єднали крупні капітали з метою отримання прибутку. Є комерційною організацією.
Власність	Члени кредитної спілки є її власниками та одночасно клієнтами	Клієнти банку, що не є його акціонерами, не є власниками банку, а лише зовнішніми клієнтами

Продовження таблиці 1.4.

Управління	Кожний член кредитної спілки має один голос незалежно від внесеного паю, може впливати на прийняття рішень	Управляється акціонерами банку пропорційно частці у статутному капіталі; клієнти банку ніяк не впливають на процес прийняття рішень
Контроль за діяльністю	Загальні збори, які складаються з всіх членів спілки, обирають ревізійну комісію, що здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю кредитної спілки.	Виборні органи з акціонерів, що вклали найбільші суми коштів та тому підлягають найбільшому ризику, здійснюють і основний контроль.
Результат	За підсумками роботи за звітній період доходи розподіляються в різноманітні фонди, що забезпечують стабільність та фінансову безпеку діяльності КС. кошти, що лишилися, розподіляються серед членів КС	Прибуток розподіляється серед акціонерів за рішенням зборів акціонерів пропорційно вкладеним сумам

Отже можна зробити висновок, що методи контролю та спосіб розподілення ресурсів забезпечують міцну фінансову базу та рівноправність членів кредитної спілки. Натомість, в комерційних банках незалежна від точки зору більшості акціонерів політика, що провадиться керівництвом банку та видача дивідендів може призвести до суттєвого фінансового ризику.

Власний капітал кредитної спілки створюється з вступних і членських внесків. Мета її діяльності не прибуток, дивіденд на паї є невисоким, а це зумовлює здешевлення вартості кредиту. Відповідно, члени кредитної спілки свідомо вкладають свої кошти, не сподіваючись одержати від вкладеного капіталу значний дивіденд, натомість отримують послугу з надання їм кредитів за процентною ставкою, нижчою, ніж в інших фінансово-кредитних організаціях.

Позичковий капітал, із якого видаються кредити членам кредитної спілки, складається частково з власного, а також позикового капіталу у вигляді залучених депозитних внесків. Якщо і цих ресурсів недостатньо, то кредитні спілки вдаються до допомоги своїх союзів чи об'єднань або використовують послуги інших фінансово-кредитних посередників.

Відсоток за користування позикою встановлюється такий, щоб покрити витрати на управління кооперативом, витрати на формування позикового

капіталу, в основному за відсотками за депозитами, які залучаються, та на виплату мінімального дивіденду учасникам, а також врахувати рівень інфляції. Природно, для регулювання і збалансування кредитних операцій кредитні спілки диференціюють відсоток за кредитами в залежності від їхньої суми і терміну.

Ризик неповернення кредитів існує завжди, не можуть виключити його і кредитні спілки. Але більш тісні взаємини членів кредитної спілки, а отже, позичальника і кредитора, а також видача позичок на виробничі чи споживчі цілі неспекулятивного характеру відіграють важливу роль для оцінки і можливого зменшення ризику за кредитними операціями. Тому належна організація контролю операцій із видачі кредитів є вкрай важливою для забезпечення діяльності кредитної спілки.

Кредитні спілки за допомогою зменшення адміністративних витрат, мінімізації дивідендів на вкладений капітал і орієнтованої на конкурентів процентної ставки за депозитами мають можливість знизити ціну кредитних ресурсів для своїх членів. Відтак, клієнтами (членами) кредитних спілок будуть переважно ті категорії населення та дрібні підприємці, робота з якими не пріоритетна для банків. На сьогодні кредитні спілки України не створюють конкуренцію потужним банківським установам. У розвинених європейських країнах, США, Канаді та багатьох інших державах установи кредитної кооперації як цілісні системи конкурують на рівних умовах із банківськими й іншими учасниками фінансового ринку.

Розглянемо детальніше організаційну структуру кредитної спілки.

До органів управління кредитної спілки належать загальні збори членів кредитної спілки, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління. Можливе створення й інших органів управління, але лише згідно рішення загальних зборів членів кредитної спілки. У Законі України «Про кредитні спілки» чітко регламентовано обов'язки усіх органів управління.

Отже, вищим органом управління кредитної спілки є загальні збори її членів. До їх компетенції належить прийняття рішень з будь-яких питань діяльності кредитної спілки.

На загальних зборах членів кредитної спілки можуть прийматися наступні рішення [43]:

- затвердження статуту кредитної спілки, внесення до нього змін і доповнень;
- обрання та відкликання членів спостережної ради та ревізійної комісії;
- затвердження річних результатів діяльності кредитної спілки, звітів спостережної ради, правління та кредитного комітету і висновків ревізійної комісії. Річний звіт про результати діяльності кредитної спілки затверджується загальними зборами лише за наявності висновку ревізійної комісії;
- прийняття рішення про збільшення пайового капіталу кредитної спілки шляхом збільшення розміру обов'язкового пайового внеску або внесення додаткових пайових внесків;
- прийняття рішення про порядок розподілу доходу та покриття збитків кредитної спілки;
- затвердження положень про спостережну раду, ревізійну комісію, кредитний комітет та правління;
- прийняття рішення про припинення діяльності кредитної спілки.

Рішення про припинення діяльності кредитної спілки вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як 75 відсотків членів кредитної спілки, присутніх на загальних зборах. З інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів членів кредитної спілки.

Загальні збори членів кредитної спілки скликаються спостережною радою у строки, передбачені статутом кредитної спілки, але не рідше ніж один раз на рік.

В період між загальними зборами інтереси членів кредитної спілки представляє спостережна рада, яка є підзвітна загальним зборам і в межах компетенції, визначеної Законом України «Про кредитні спілки» контролює і регулює діяльність правління та кредитного комітету.

До повноважень спостережної ради кредитної спілки належить [43]:

- затвердження положень про порядок надання послуг членам кредитної спілки;
- встановлення видів кредитів, що надаються кредитною спілкою;
- вирішення питань про прийняття нових членів до кредитної спілки та припинення членства у кредитній спілці;
- затвердження у випадках, передбачених статутом кредитної спілки, рішень кредитного комітету про надання кредиту;
- визначення порядку прийняття рішень про придбання та продаж майна кредитної спілки, використання тимчасово вільних коштів;
- затвердження кошторису та штатного розпису кредитної спілки;
- затвердження положення про структурні підрозділи кредитної спілки;
- призначення голови та членів правління, а також членів кредитного комітету;
- визначення кваліфікаційних вимог до членів кредитного комітету, працівників кредитної спілки та залучених на договірних умовах експертів згідно з нормативно-правовими актами уповноваженого органу та статутом спілки;
- прийняття рішення про вступ кредитної спілки до асоціації кредитних спілок та/або об'єднаної кредитної спілки і вихід з таких асоціацій та/або об'єднаної кредитної спілки, якщо ці питання статутом кредитної спілки не віднесені до виключної компетенції загальних зборів членів кредитної спілки.

Спостережна рада кредитної спілки обирається загальними зборами членів кредитної спілки у складі не менш як п'ять осіб. Члени спостережної ради працюють на громадських засадах, тому вони не можуть перебувати у трудових відносинах з кредитною спілкою.

Засідання спостережної ради відбувається не рідше одного разу на квартал.

Спостережну раду очолює голова, який організовує роботу цього органу, головує її засідання та звітує про роботу спостережної ради на загальних зборах членів кредитної спілки.

Правління кредитної спілки є виконавчим органом, який здійснює керівництво її поточною діяльністю та складається з осіб, які знаходяться у трудових відносинах із спілкою.

Правління вирішує, всі питання діяльності кредитної спілки, крім тих, що належать до компетенції загальних зборів, спостережної ради та кредитного комітету.

Роботою правління керує голова правління, який призначається спостережною радою і має такі повноваження:

- без доручення представляє інтереси кредитної спілки та діє від її імені;
- представляє кредитну спілку в її відносинах з державою, іншими юридичними та фізичними особами;
- укладає договори та інші угоди від імені кредитної спілки, підписує доручення на провадження дій від імені кредитної спілки;
- розпоряджається майном кредитної спілки в порядку та у межах, визначених статутом кредитної спілки;
- готує подання спостережній раді на призначення та звільнення членів правління кредитної спілки, призначає на посади та звільняє з посад працівників кредитної спілки, застосовує доних заходи заохочення та стягнення відповідно до законодавства, вживає заходів щодо підготовки та підвищення кваліфікації працівників кредитної спілки; [43]

Голова правління кредитної спілки несе персональну відповідальність за виконання покладених на правління завдань.

Кредитний комітет у складі не менше трьох осіб, призначається спостережною радою та підзвітний загальним зборам членів кредитної спілки та спостережній раді і несе перед ними відповідальність за ефективність кредитної діяльності спілки. Голова правління кредитної спілки є членом кредитного комітету за посадою.

До компетенції кредитного комітету кредитної спілки належать:

- розгляд заяв членів кредитної спілки про надання кредитів і прийняття рішень з цих питань;

- здійснення контролю за якістю кредитного портфеля; [43]

Фінансово-господарську діяльність кредитної спілки контролює ревізійна комісія, яка обирається загальними зборами членів кредитної спілки у складі не менше трьох осіб, які працюють на громадських засадах. Перевірки результатів фінансово-господарської діяльності кредитної спілки проводяться ревізійною комісією не рідше одного разу на рік. Якщо більше 20 відсотків членів кредитної спілки вимагають позапланову перевірку, то вона проводиться. Ревізійна комісія складає висновок за річними звітами про результати діяльності кредитної спілки. Вона може тимчасово припинити повноваження будь-якої посадової особикредитної спілки в разі виявлення допущених нею порушень, щозагрожують фінансовій стабільності кредитної спілки. При загрозі існуванню кредитної спілки ревізійна комісія скликає позачергові загальні збори.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження теоретичних засад розвитку та функціонування кредитних спілок в Україні, можна зробити наступні висновки:

1. Проаналізувавши історичні аспекти розвитку кредитних спілок в світі, можемо виділити два їх типи: райффайзенівські банки і ощадно-позичкові товариства. Саме ці течії стали основою вітчизняного кооперативного руху в галузі кредиту. На території України кредитним спілкам у різний період «жилося» по-різному. Одна влада сприяла розвитку кредитних кооперативів, інша ж навпаки намагалась всіляко витіснити цей вид діяльності. Досвід забезпечення контролю та саморегуляції, який використовувався кредитними кооперативами XIX ст., може бути застосований і у сучасних умовах. Зокрема, для подолання наявності на ринку формальних об'єднань, потрібно застосувати принцип райффайзенівських банків, який забороняв членам однієї кредитної спілки брати участь у діяльності інших кооперативів. Також потрібно забезпечити вільний доступ громадськості до звітності та інших показників діяльності кредитних спілок, як це було на початку їх зародження.

2. Проведений аналіз вітчизняної системи кредитної кооперації, дає змогу спостерігати факт недосконалості українського законодавства, що сприяє розвитку так званих «псевдоспілок» і підриву довіри населення до інституцій кредитної кооперації. Для виправлення ситуації і популяризації кредитних спілок серед населення потрібно, щоб в повній мірі був використаний принцип співробітництва між кооперативами, шляхом створення дво- або трирівневої системи кредитної кооперації, взаємного страхування вкладів та інформаційного забезпечення.

3. На основі дослідження визначено, що кредитні спілки мають особливий статус, на відміну від інших суб'єктів господарської діяльності. Кредитна спілка є неприбутковою організацією і основна її діяльність спрямована на надання кредитних та ощадних послуг тільки власним учасникам. До органів управління кредитної спілки належать загальні збори її членів, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Сучасний стан розвитку кредитних кооперативів на території України

Кредитна спілка - це фінансова організація, однак способи та напрями її діяльності мають свою специфіку. Не всі показники, що характеризують ефективність кредитних установ, можуть бути використані для оцінки ефективності її діяльності.

Ефективність діяльності кредитних спілок - це економічна категорія, яка комплексно характеризує результативність економічного потенціалу цих організацій. Щоб запобігти банкрутству, яке зумовлене нестабільністю фінансового ринку, кредитний кооператив повинен періодично розраховувати, відстежувати та планувати нормативи забезпечення фінансової стабільності.

Ефективність роботи кредитної спілки може оцінюватися за допомогою багатьох показників, які дозволяють порівнювати різні види фінансової інформації.

Проаналізуємо діяльність кредитних спілок України протягом останніх 8 років та порівняємо останні фінансові показники I півріччя 2016 року з аналогічним періодом 2015 року.

Як вже згадувалося вище, політична та економічна кризи 2014-2015 року мали суттєвий негативний вплив на діяльність як кожної окремої кредитної спілки, так і системи кредитної кооперації в нашій країні. Про наслідки фінансової кризи красномовно свідчать основні показники діяльності кредитних спілок України, які графічно зображено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Динаміка кількості кредитних спілок за 2008-2015 роки (за даними Нацкомфінпослуг^{49, 50})

Рис. 2.2. Динаміка кількості членів кредитних спілок за 2008-2015 роки (за даними Нацкомфінпослуг^{49, 50})

Детальний аналіз основних показників діяльності кредитних спілок за останні 8 років наведено на рис. 2.3.

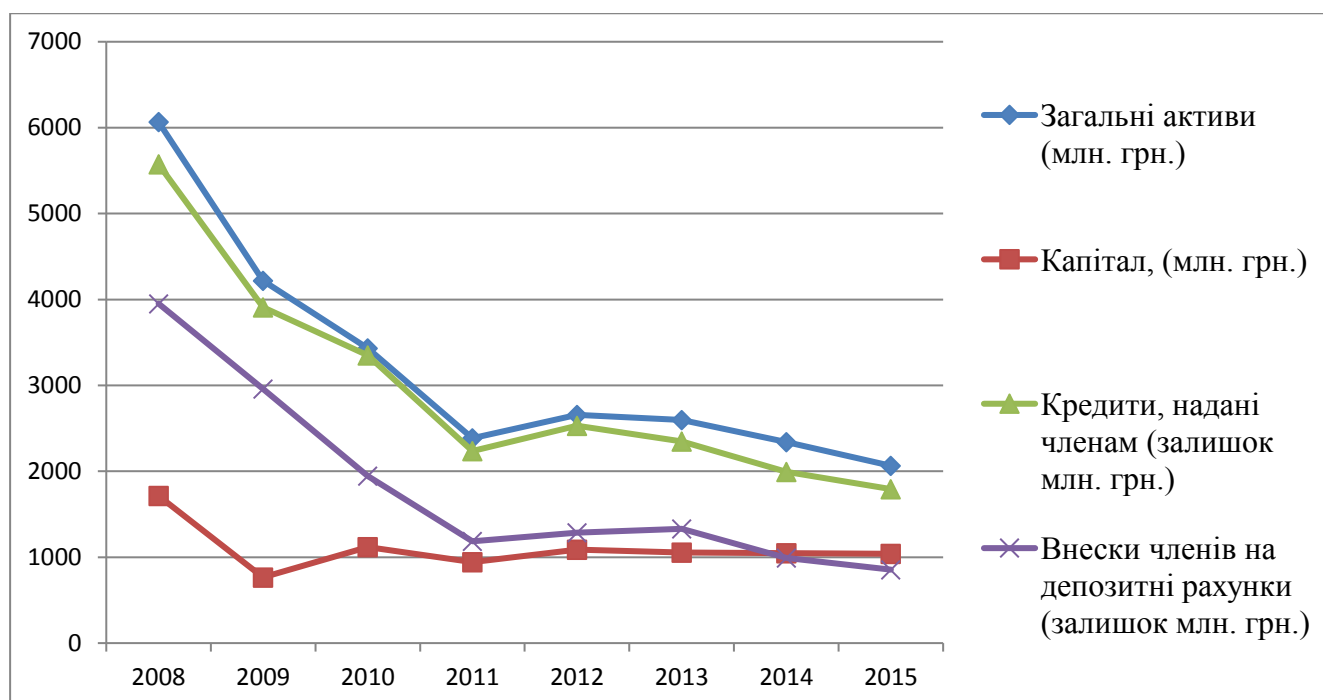

Рис. 2.3. Динаміка показників загальних активів, власного капіталу, залишків виданих кредитів та депозитних внесків членів в кредитних спілках за 2008-2015 роки (за даними Нацкомфінпослуг 49, 50)

Пік економічних показників кредитних спілок припадає на 2008 рік, а далі, як наслідок економічної кризи, спостерігається спад протягом трьох років із 2009 по 2011 рік. Переломним є 2011 рік, коли спостерігалось зростання економіки країни та пожвавлення ринку фінансових послуг, проте криза 2014 року знову зумовила суттєве зменшення кількості кредитних спілок. Станом на 2014 рік кількість членів кредитних спілок у порівнянні з 2008 роком складає всього 30,78%. Загальні активи протягом аналізованого періоду поступово зменшуються, лише незначне їх зростання спостерігаємо у 2012 році порівняно з 2011, а далі продовжується спадна тенденція. 2012 року кількість спілок поступово збільшується, але водночас відбувається зменшення кількості їх членів. Активи та капітал за останні три роки мають сталу тенденцію до зниження.

Динаміку розвитку кредитних спілок загалом доцільно доповнити коефіцієнтом автономії, який визначає частку власного капіталу в загальних активах та характеризує ступінь їх фінансової незалежності (табл. А.1 додатку А). Нормативне значення цього показника 0,50. У 2008 році він становив 0,28, у 2009 році знизився до 0,18, але з 2011 року має стабільне значення – близько 0,40, в

2014 році – 0,45, а в 2015 році даний показник досяг нормативного значення – 0,50. Така динаміка коефіцієнта автономії вказує на подолання наслідків фінансової кризи та стабілізацію діяльності кредитними спілками в останні роки. Загальні показники радше характеризують розвиток системи кредитної кооперації у країні, але не економічний стан кредитних спілок. У табл. 2.1. на підтвердження цього наведений розрахунок середніх відносних показників щодо динаміки загальних активів, капіталу та залишків виданих кредитів та наявних депозитних вкладів на одного члена кредитної спілки.

Таблиця 2.1.

**Динаміка середніх показників стану кредитних спілок в Україні
за 2008-2015 роки[49,50]**

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Капітал на 1 члена, грн/особу	642,1	349,6	711,5	887,5	993,4	1076,2	1276,41	1361,37
Загальні активи на 1 члена, грн/особу	2272,0	1925,8	2185,7	2246,3	2424,4	2649,4	2846,52	2699,84
Залишок виданих кредитів на 1 члена, грн/особу	2087,7	1784,7	2133,0	2106,0	2309,5	2394,8	2427,46	2344,62
Залишок депозитних вкладів на 1 члена, грн/особу	1480,1	1351,1	1238,6	1115,9	1174,8	1356,0	1204,72	1118,49

Середні показники активів, капіталу та залишків виданих кредитів у розрахунку на одного члена кредитних спілок мають сталу тенденцію: 2008-2009 роки спад, а починаючи з 2010 поступове збільшення протягом п'ятихостанніх років, що свідчить про їх економічний розвиток.

Проаналізуємо діяльність кредитних спілок у I півріччі 2016 року.

Станом на 31.12.2015 у Державному реєстрі фінансових установ кількість кредитних спілок становила 588. У порівнянні з аналогічною датою минулого року їх кількість зменшилася на 1 одиницю (0,2%).

За кількістю членів кредитних спілок лідирують Львівська область (118,9 тис. осіб), м. Київ та Київська область (64,5 тис. осіб), Івано-Франківська (62,0 тис. осіб), Запорізька (56,8 тис. осіб) та Закарпатська області (51,9 тис. осіб).

Лідерами за розмірами активів є кредитні спілки м. Києва та Київської області (575,7 млн. грн.), Харківської (179,0 млн. грн.), Львівської (154,7 млн. грн.) та Херсонської областей (150,7 млн. грн.). [37]

Результати діяльності кредитних установ та динаміку основних показників їх діяльності наведено в табл. 2.2

Таблиця 2.2

Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок [37]

	Станом на 30.06.2014р.	Станом на 30.06.2015р.	Станом на 30.06.2016р.	Темпи приросту, %	
				30.06.2015/ 30.06.2014	30.06.2016/ 30.06.2015
Кількість зареєстрованих кредитних спілок	627	588	576	-6,2	-2,0
Кількість членів КС (тис. ос.)	878,7	775,0	674,0	-11,8	-13,0
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках на кінець періоду (тис. ос.)	34,7	27,3	24,7	-21,3	-9,5
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори (тис. ос.)	207,5	170,9	157,3	-17,6	-8,0
Загальні активи (млн. грн.)	2361,9	2232,3	2143,1	-5,5	-4,0
Капітал (млн. грн.)	981,7	1015,2	1159,0	3,4	14,2
Кредити, надані членам КС (залишок на кінець періоду) (млн. грн.)	2202,0	1957,4	1778,1	-11,1	-9,2
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кін. періоду) (млн. грн.)	1171,5	937,0	818,0	-20,0	-12,7

З таблиці 2.2. спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості членів кредитних спілок, зокрема станом на 30.06.2015 року цей показник становив 775,0

тис. ос., що на 11,8% менше, ніж у попередньому періоді. Станом на 30.06.2016 кількість членів кредитних спілок становила 674,0 тис. осіб, що на 101,0 тис. осіб (13,0%) менше, ніж за відповідний період 2015 року. Також суттєво зменшилася кількість членів, які мають внески на депозитних рахунках і тих, які мають діючі кредитні договори. Так, зменшилися частки членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, з 170,9 тис. осіб до 157,3 тис. осіб та членів кредитних спілок, які мають діючі депозитні договори, з 27,3 тис. осіб до 24,7 тис. осіб. Загалом, практично по всіх основних показниках діяльності кредитних спілок спостерігаємо негативну тенденцію розвитку. Проте на тлі зниження всіх даних, капітал кредитних спілок у першій половині 2016 року зріс на 14,2% порівняно із аналогічним періодом 2015 року.

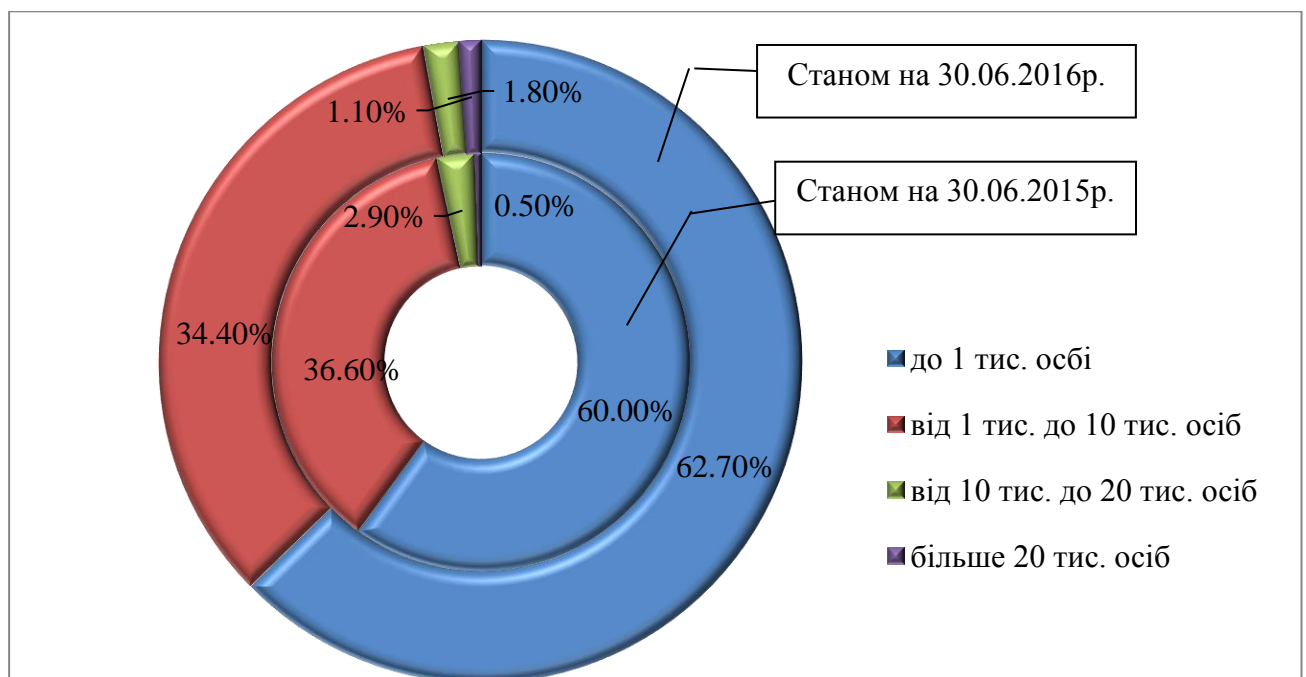

Рис. 2.4. Групування кредитних спілок за кількістю членів станом на 30.06.2016р. [37]

За результатами I півріччя 2016 року, як і раніше, більшість кредитних спілок 237 (62,7%) об'єднує невелику кількість членів до 1,0 тис. осіб. При цьому достатньо велика кількість кредитних спілок 130 (34,4%) об'єднує від 1,0 тис. до 10,0 тис. членів. Зовсім незначна частка кредитних спілок на фінансовому ринку

України, які мають у своєму складі більше 20 тис. осіб, а саме 1,8%, станом на 30.06.2016р. їх налічувалось всього 4.

Таблиця 2.3.

Розподіл кредитних спілок за кількістю членів [37]

Показник	Станом на 30.06.2015 р.	Станом на 30.06.2016 р.
До 1 тис. осіб	264	237
Від 1 тис. до 10 тис. осіб	156	130
Від 10 тис. до 20 тис. осіб	11	7
Більше 20 тис. осіб	6	4
Всього (кількість поданих звітних даних)	437	378

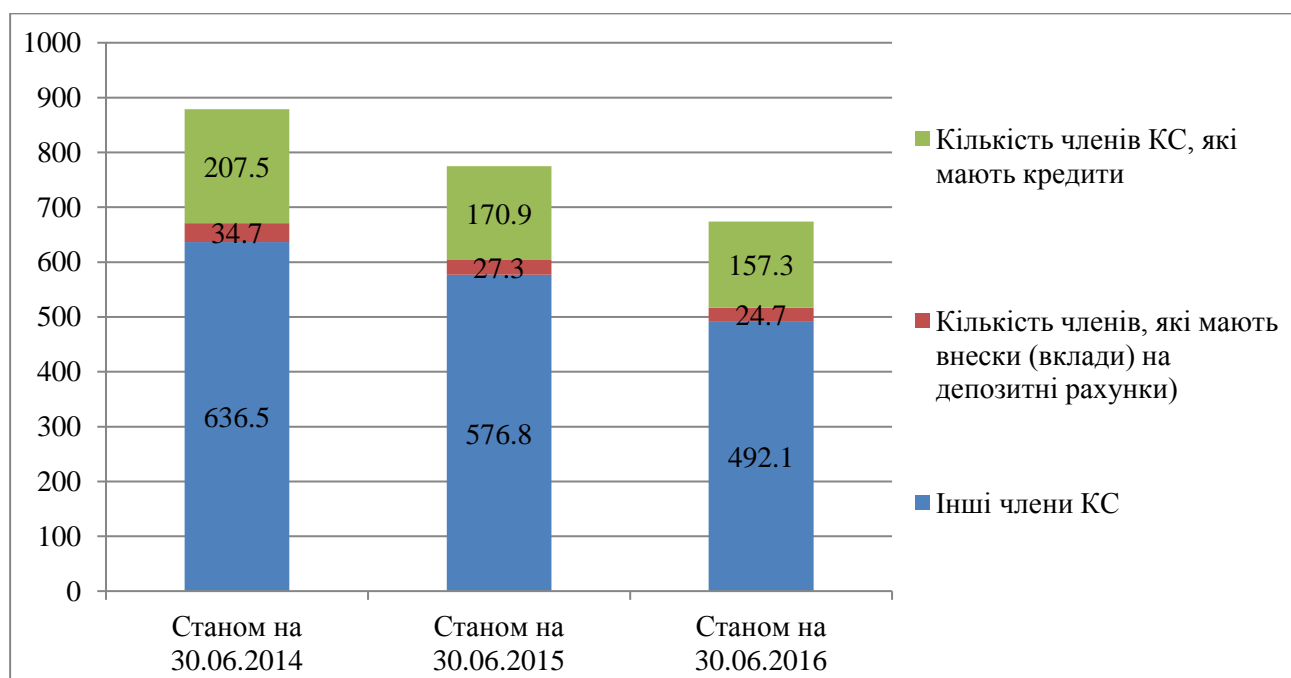

Рис. 2.5. Динаміка кількості членів кредитних спілок [37]

З рис. 2.5 бачимо, що відбулося зменшення частки інших осіб, які не користуються послугами кредитних спілок, але залишаються їх членами, з 576,8 тис. осіб станом на 30.06.2015 до 492,1 тис. грн. станом на 30.06.2016.

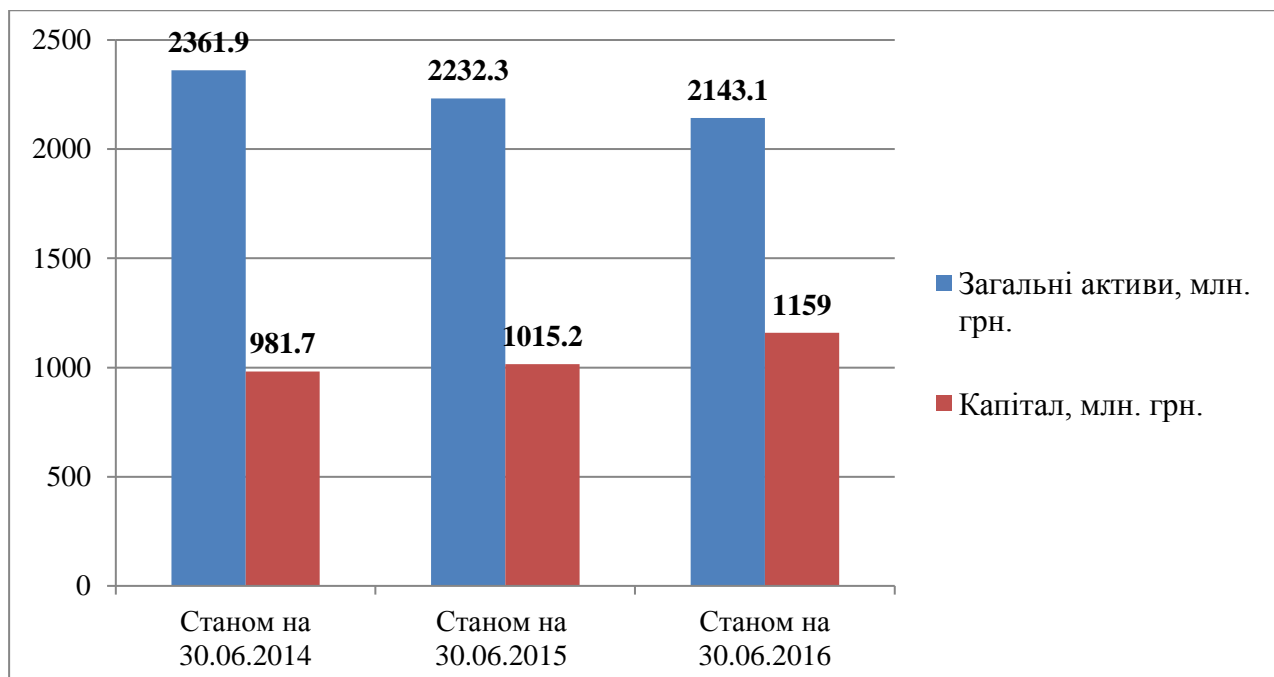

Рис.2.6. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок [37]

Система кредитних спілок за I півріччя 2016 року порівняно з аналогічним періодом 2015 року демонструє незначне зменшення активів та збільшення капіталу

Загальний обсяг активів кредитних спілок станом на 30.06.2016 становив 2143,1 млн. грн. і зменшився на 89,2 млн. грн., або на 4,0% порівняно з відповідним періодом минулого року (станом на 30.06.2015 – 2232,3 млн. грн.). Загальний обсяг капіталу станом на 30.06.2016 становив 1 159,0 млн. грн. та порівняно з 30.06.2015 збільшився на 143,8 млн. грн., або на 14,2%.

Згідно Закону України «Про кредитні спілки», капітал кредитної спілки складається із пайового, резервного та додаткового капіталів, а також залишку нерозподіленого доходу спілки.

Загальний капітал сформовано на:

- 44,4% (514,9 млн. грн.) за рахунок пайових внесків членів кредитних спілок;
- 39,6% (458,3 млн. грн.) за рахунок резервного капіталу;
- 11,6% (134,4 млн. грн.) за рахунок додаткового капіталу;
- 4,4% (51,4 млн. грн.) за рахунок нерозподіленого доходу. [37]

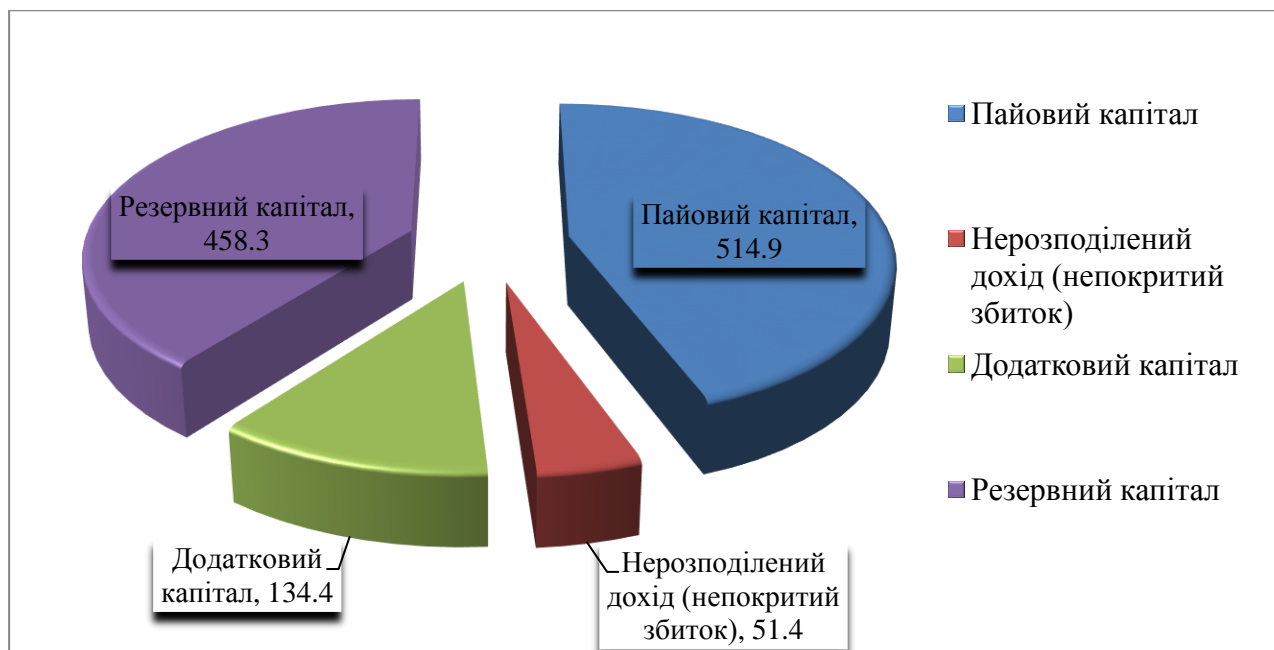

Рис. 2.7. Структура капіталу станом на 30.06.2016 (млн. грн.) [37]

Отже, з рис. 2.7. бачимо що найбільшу частку в структурі капіталу становить пайовий капітал – 514,9 млн. грн., другий щабель займає резервний капітал – 458,3 млн. грн., додатковий капітал становить 134,4 млн. грн, а нерозподілений дохід (непокритий збиток) – 51,4 млн. грн.

Таблиця 2.4.

Розподіл кредитних спілок за обсягом їх активів станом на 30.06.2016 р. [37]

Групи кредитних спілок за обсягом активів	Обсяг активів групи кредитних спілок, млн. грн.	Кількість КС, що належать до кожної групи	Частка КС, що належать до кожної групи, %	Частка активів, що належать до кожної групи
Більше 100 млн. грн.	507,9	4	1,0	23,7
50-100 млн. грн.	50,2	1	0,2	2,3
10-50 млн. грн.	928,0	43	11,4	43,3
5-10 млн. грн.	205,9	29	7,7	9,6
1-5 млн. грн.	402,5	165	43,7	18,8
До 1 млн. грн.	48,6	136	36,0	2,3
ВСЬОГО	2143,1	378	100%	100%

Дані таблиці свідчать, що в загальному обсязі активів найбільшу частку (43,3%) становить група із 43 кредитних спілок (11,4% від кількості кредитних

спілок, які подали звітні дані за I півріччя 2016 року) з обсягом активів від 10 до 50 млн. грн. Друге місце займають кредитні спілки з обсяг активів яких становить від 1 до 5 млн. грн (18,8%). В цю групу входить найбільша кількість кредитних спілок – 1165 (43,7% від кількості кредитних спілок, які подали звітні дані за I півріччя 2016 року). Група кредитних спілок з обсягом активів понад 100 млн. грн. займає третє місце (23,7%). В цю групу входить всього 4 кредитних спілки (1,0% від кількості кредитних спілок, які подали звітні дані за I півріччя 2016 року).

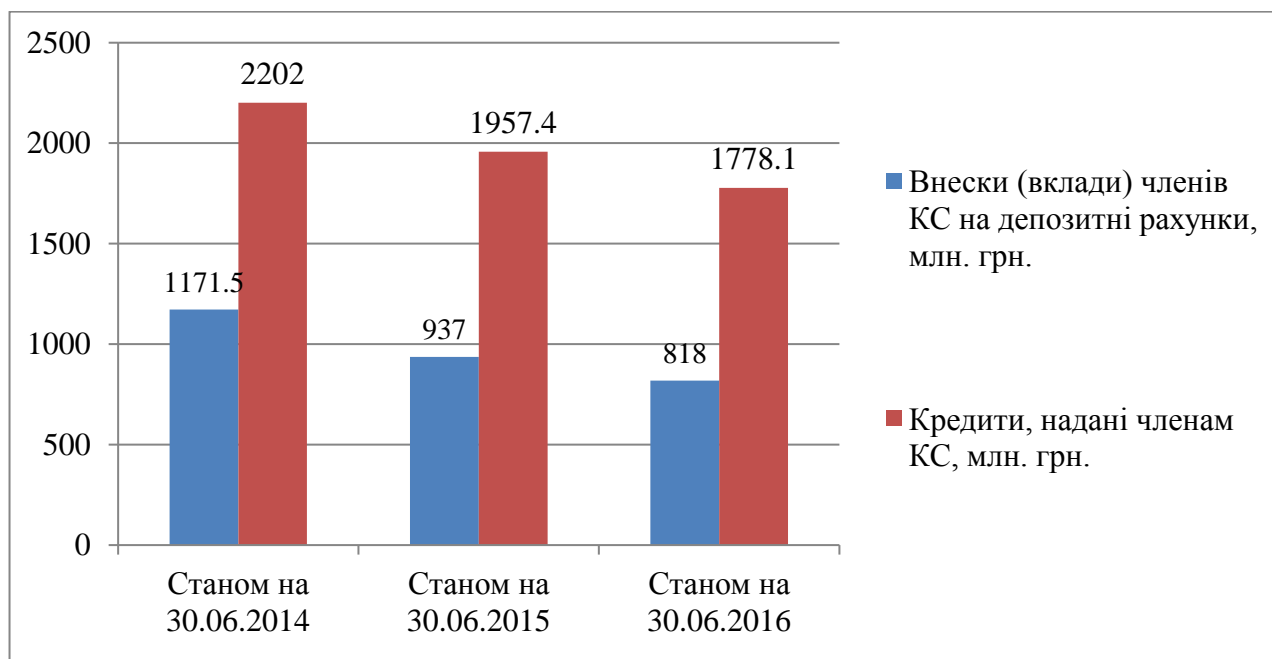

Рис. 2.8. Динаміка кредитування та залучення внесків членів кредитних спілок. [37]

Обсяг кредитного портфеля перевищує обсяг залучених депозитних внесків (вкладів) у 2 рази.

Станом на 30.06.2016 кредити, надані членам кредитних спілок, становлять 1 778,1 млн. грн. та порівняно з відповідним періодом 2015 року зменшилися на 9,2% (179,3 млн. грн.). Середній розмір одного кредиту на одного члена кредитної спілки, який має кредит, становить 11,3 тис. грн. (станом на 30.06.2014 – 10,6 тис. грн., станом на 30.06.2015 – 11,5 тис. грн.).

Станом на 30.06.2016 на депозитних рахунках членів кредитних спілок обліковувалось вкладів на загальну суму 818,0 млн. грн., що менше на 12,7%

(119,0 млн. грн.), ніж за аналогічний період минулого року. Середня сума внесків на депозитні рахунки становить 33,1 тис. грн. (станом на 30.06.2014 – 33,8 тис. грн., станом на 30.06.2015 – 34,3 тис. грн.).

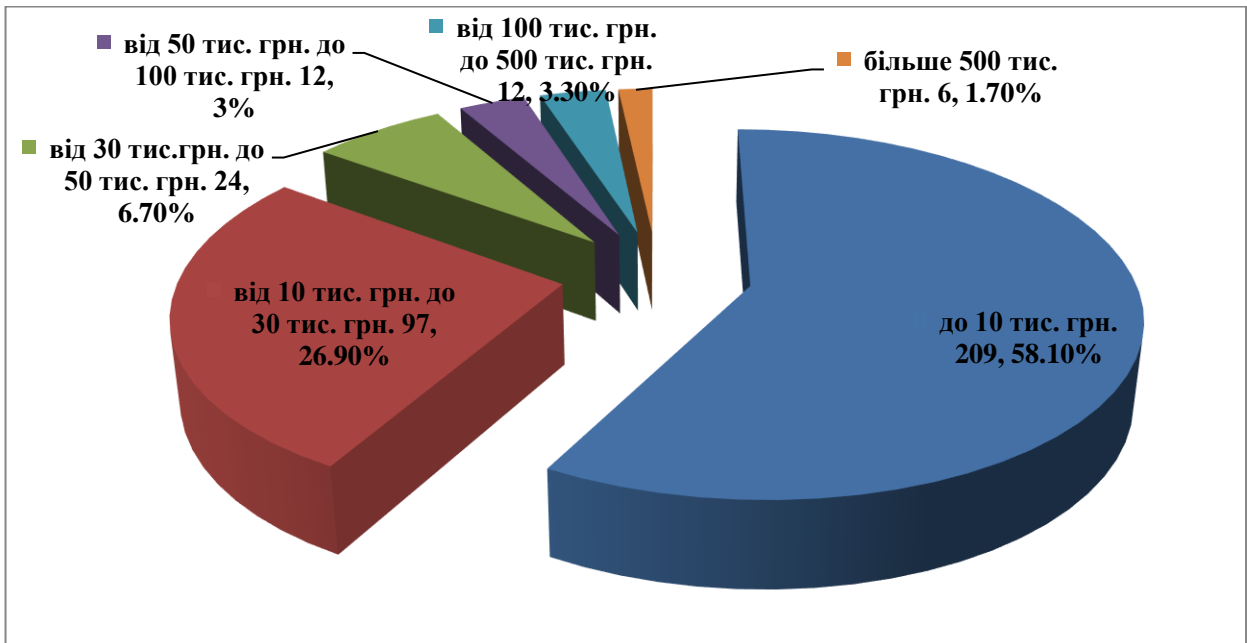

Рис. 2.9. Групування кредитних спілок за наданими кредитами на одного позичальника станом на 30.06.2016 [37]

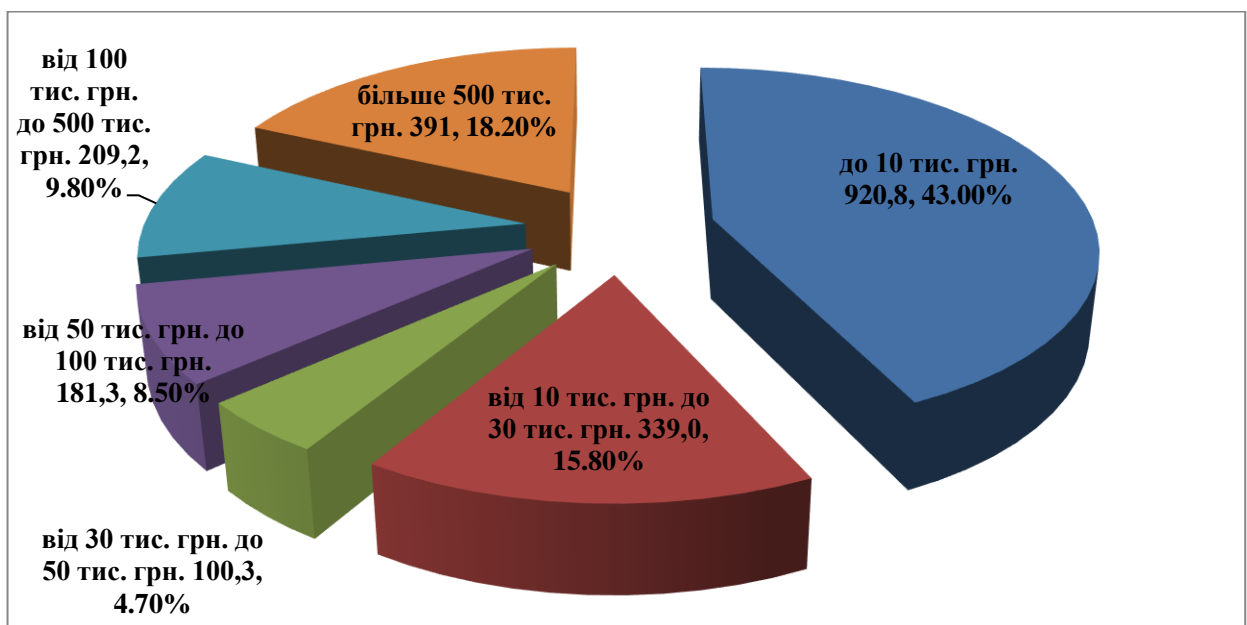

Рис. 2.10. Групування кредитних спілок за обсягами активів залежно від показника середнього кредиту на 1 позичальника станом на 30.06.2016 р. [37]

Із загальної кількості кредитних спілок, які подали звітні дані за I півріччя 2016 року, 360 кредитних спілок (95,2%) надали кредити членам спілки. У 209

кредитних спілок (58,1%) середній показник по наданих кредитах на одного позичальника менший 10,0 тис. грн. Питома вага активів таких кредитних спілок у загальному обсязі активів становить 43,0% (920,8 млн. грн.).

У четвертій частині кредитних спілок (97) показник середнього розміру кредиту на 1 позичальника від 10,0 до 30,0 тис. грн. Частка активів таких кредитних спілок у загальному обсязі активів становить 15,8% (339,0 млн. грн.)

У 6 кредитних спілок показник середнього розміру кредиту перевищує 500,0 тис. грн. Питома вага активів таких кредитних спілок у загальному обсязі активів становить 18,20% (391,0 млн. грн.)

У 24 кредитних спілок (6,7%) середній показник по наданих кредитах на одного позичальника становить від 30 тис. грн. до 50 тис. грн. Частка активів таких кредитних спілок у загальному обсязі активів становить 4,70% (100,3 млн. грн.)

Ще у 12 кредитних спілок (3,0%) аналізований показник становить від 50 тис. грн. до 100 тис. грн. А у інших 12 кредитних спілок (3,3%) – від 100 тис. грн. до 500 тис. грн. Проте питома вага активів у загальному обсязі активів перших становить 9,80% (209,2 млн. грн.), а других - 18,20% (391 млн. грн.), що у 2 рази більше.

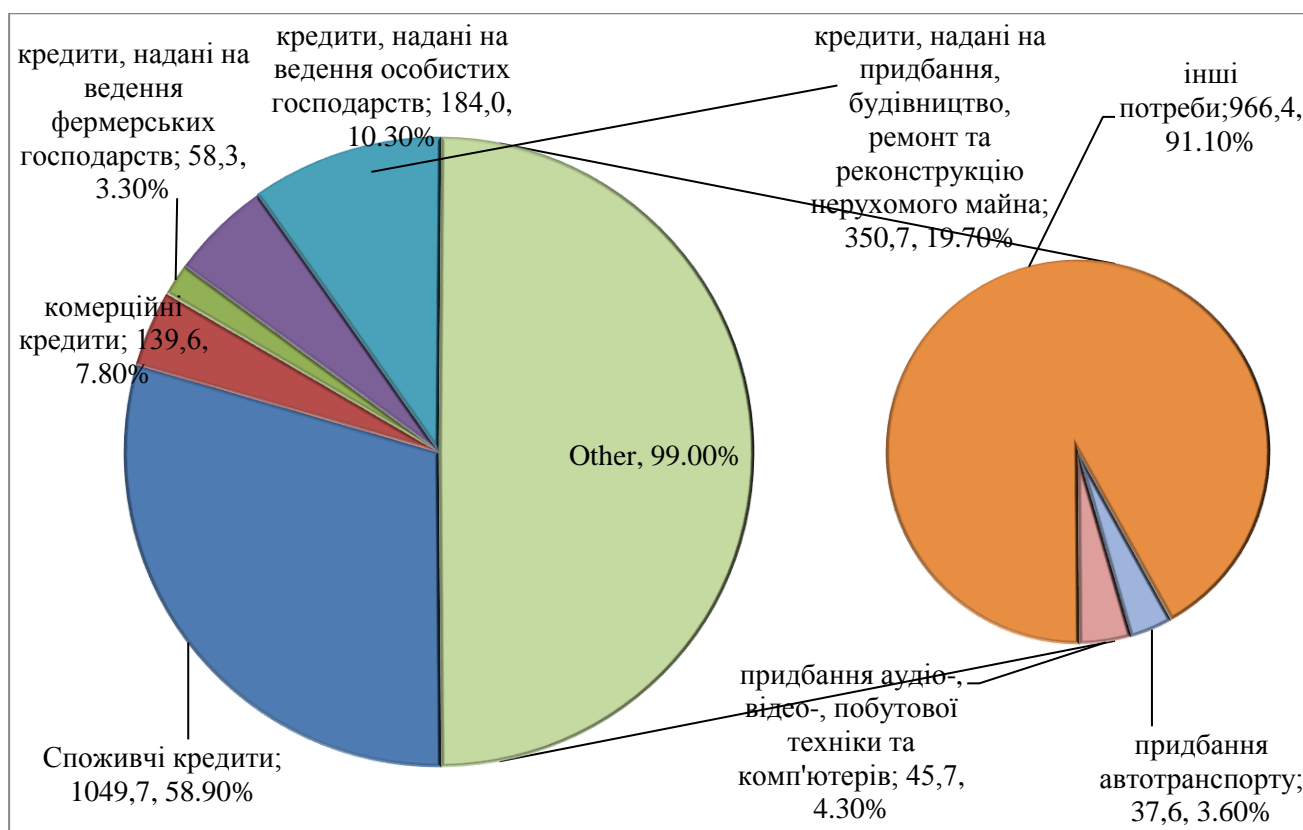

Рис. 2.12. Структура кредитів за видами станом на 30.06.2016 [37]

Найбільшу питому вагу в кредитному портфелі займають споживчі кредити із часткою 58,9% (1 049,7 млн. грн.). У складі споживчих кредитів кредити на придбання автотранспорту становлять 3,6% (37,6 млн. грн.); на придбання аудіотехніки, відео та побутової техніки 4,3% (45,7 млн. грн.) та на інші потреби – 92,1% (966,4 млн. грн.).

Друге місце посідають кредити, надані на придбання, будівництво та ремонт нерухомого майна – 19,7% (350,7 млн. грн.). Найменшу частку в загальному обсязі виданих кредитів 3,3% (58,3 млн. грн.), як і в попередні періоди, має кредитування ведення фермерських господарств, хоча ця сфера діяльності кредитних спілок могла б принести їм значні прибутки, якби була більш розвинута і популяризована.

Найбільш ризиковими є комерційні кредити (станом на 30.06.2016 середній кредит становить 31,8 тис. грн.). Простроченість понад три місяці мають 30,5% (42,6 млн. грн.) комерційних кредитів.

Кредити, надані на ведення особистих господарств становлять 10,30% у загальній структурі кредитів (180,0 млн. грн.)

Таблиця 2.6.

**Розподіл кредитних спілок за середньозваженими відсотковими ставками
станом на 30.06.2016 [37]**

Інтервали відсоткових ставок	Кількість кредитних спілок, які подали звітні дані за I півріччя 2016 року	Частка від загальної кількості кредитних спілок, %
До 10%	42	11,1
10%-20%	18	4,8
20%-30%	19	5,0
30%-40%	78	20,6
40%-50%	123	32,5
50%-60%	57	15,1
60%-70%	27	7,2
70%-80%	2	0,5
Більше 80%	12	3,2
Всього	378	100%

Діапазон середньозважених відсоткових ставок за кредитами, які надані членам кредитних спілок, досить широкий. Найбільша кількість кредитних спілок 123 (32,5%) надають кредити за середньозваженою ставкою в межах від 40% до 50% річних (табл. 2.6). Більше половини кредитних спілок (53,1%) надають своїм членам кредити за відсотковою ставкою в межах від 30% до 50% річних. Всього 2 кредитних спілки (0,5%) протягом I півріччя 2016 року видало кредит за відсотковою ставкою в межах від 70-80%.

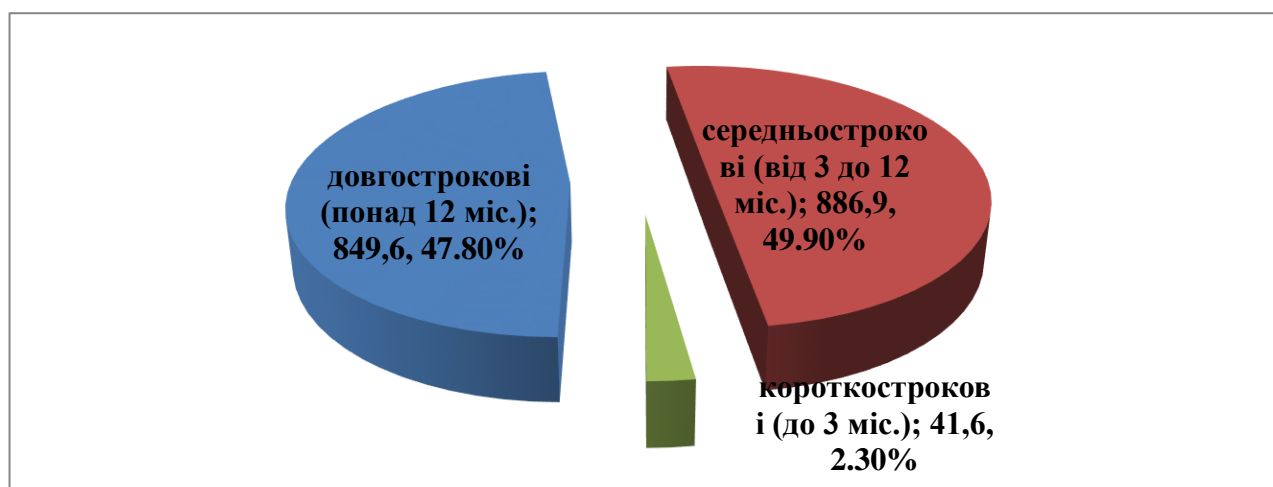

Рис. 2.13. Структура кредитного портфеля кредитних спілок станом на 30.06.2016 [37]

У структурах кредитного та депозитного портфелів кредитних спілок значні частки припадають на кредити та депозити строком понад 12 місяців та строком від 3 до 12 місяців.

Станом на 30.06.2016 у кредитному портфелі найбільшу частку 49,9% (886,9 млн. грн.) становлять кредити з терміном погашення від 3 до 12 місяців. Цей період є найбільш вигідним для позичальника і найменш ризиковим для кредитора.

Також значну частку (47,8%) мають кредити з терміном погашення понад 12 місяців. Частка кредитів з терміном погашення до 3 місяців у загальному кредитному портфелі становить 2,3%.

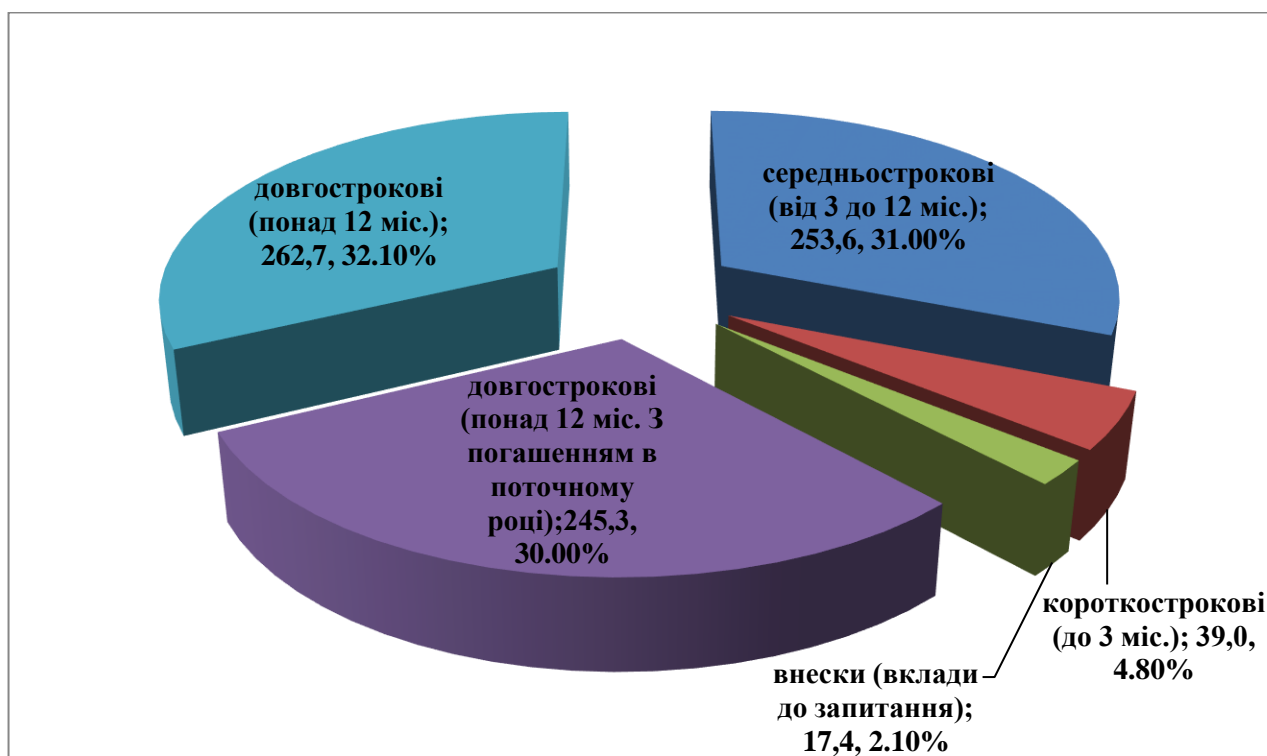

Рис. 2.14. Структура депозитного портфеля кредитних спілок станом на 30.06.2016 [37]

У структурі депозитного портфеля кредитних спілок найбільшу частку мають довгострокові внески (вклади) (понад 12 місяців) 62,1% (508,0 млн. грн.), у тому числі внески понад 12 місяців з погашенням у поточному році становлять 245,3 млн. грн. (30,0%). Істотну частку 31,0% (253,6 млн. грн.) становлять середньострокові внески (вклади) на депозитні рахунки (від 3 до 12 місяців).

Внески до запитання та внески (вклади) на депозитні рахунки на строк до 3 місяців становлять 2,1% та 4,8% відповідно.

Проаналізувавши наведені дані, можемо зробити висновок, що протягом останніх років кількість кредитних спілок суттєво зменшується. Це зумовлено як фінансовою та економічною кризами, так і наявністю безлічі так званих «псевдокредитних» спілок, які значно підірвали довіру до кредитних кооперативів. Крім того, діючі кредитні спілки постійно відчувають тиск з боку банківських установ, які своєю масовістю і стрімким розширенням спектру послуг продовжують витіснити кредитні спілки з фінансового ринку.

2.2. Визначення якості кредитного портфеля кредитних спілок

Кредитний портфель являє собою сукупність виданих кредитів, які класифікуються на основі різних критеріїв, пов'язаних з різними факторами кредитного ризику або зі способами захисту від нього.

Дохідність і ризик – основні параметри управління кредитним портфелем. Рівень дохідності кредитного портфеля залежить від структури й обсягу портфеля, та рівня процентних ставок. Ризик кредитного портфеля залежить від рівня прострочення кредитного портфеля.

З метою управління кредитним портфелем необхідна система контролю. Особливого значення набуває контроль для виявлення та усунення з ринку так званих «псевдокредитних» спілок, діяльність яких не базується на кооперативних принципах. Ці фінансові установи, як правило, були створені з метою уникнення оподаткування доходів від фінансової діяльності. Доволі непоодинокими є випадки щодо відкриття проваджень в судовому порядку про визнання банкрутом кредитних спілок, які мали непогашені зобов'язання перед податковими органами, пенсійними фондами та фондами соціального страхування.

Також контроль необхідний для швидкого і чіткого виявлення проблем прострочення. Кредит є простроченим, якщо станом на дату, визначену кредитним договором, очікуваний платіж не надійшов повністю або надійшов частково. Отже, прострочення – це невчасно або не в повному обсязі погашений

платіж. Факт того, що платіж прострочений, не означає, що в майбутньому він не буде погашений. Прострочення є сигналом про підвищений ризик можливих збитків кредитного портфеля. Оцінка прострочення проводиться з метою зниження ризику неповернення кредитів.

Аналіз причин прострочення провадиться за видами кредитних продуктів, з урахуванням інтенсивності впливу прострочення на діяльність кредитної спілки (інтенсивно, не інтенсивно) та частоти випадків прострочення (часто, нечасто). Доцільно провадити аналіз рівня та причин прострочення за кожним відокремленим підрозділом або регіоном, а в деяких випадках, і за характеристикою позичальників, а також за періодами часу, коли були видані кредити.

В кредитних спілках рівень прострочення змінюється швидше на відміну від комерційних банків. Необхідно вести облік кількох показників прострочення, причому жоден з них окремо не дає відповіді на всі важливі питання. Найбільш прийнятною методикою аналізу прострочення є оцінка кредитного портфеля за рівнем прострочення: до 3-х місяців, до 6-ти місяців, до 12-ти місяців, понад 1 рік. Залежно від рівня прострочення здійснюється формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів.

Розрахунок вартості прострочення дає об'єктивну оцінку збитків. Якщо платіж не буде погашений, то кредитна спілка повинна за рахунок доходу, отриманого від інших кредитів, покрити цей збиток.

Кредитний ризик — ризик невиконання позичальником зобов'язань за кредитним договором.

Великий кредитний ризик — ризик, який виникає, якщо заборгованість за наданими кредитами одного члена кредитної спілки становить, або перевищує, 10% капіталу кредитної спілки.

Загальна сума заборгованості за кредитами, що пов'язані з великими ризиками, не має перевищувати 500 % капіталу кредитної спілки.

Важливе місце в діяльності кредитної спілки посідає робота з простроченими кредитами, до яких належать позички, очікувані платежі за якими станом на дату,

визначену в графіку погашення позички згідно з умовами кредитної угоди, не надійшли повністю або надійшли частково. На підставі даних аналітичного обліку бухгалтер спілки готує місячні звіти про простроченість і подає їх на розгляд кредитному комітетові, правлінню та наглядовому комітету спілки.

Кредитною спілкою за рахунок частини доходів формується резерв забезпечення покриття втрат від неповернених поозичок.

Порядок формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок

Базою для розрахунку необхідного розміру цього резерву є залишок основної суми за простроченим кредитом.

Розраховується резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок у такій послідовності.

1. Здійснюється поділ кредитів на прострочені 1-го, 2-го, 3-го рівнів та неповернені (табл 2.7.). Віднесення кредиту до певного рівня прострочення здійснюється залежно від кількості днів прострочення платежу.

Таблиця 2.7

Нормативи резервування грошових коштів залежно від рівня прострочених кредитів [37]

Рівень прострочення	Кількість днів прострочення очікуваного платежу (на дату визначення простроченості)	Нормативи резервування грошових коштів (у % від залишку заборгованості)
1	Від 31 до 90 днів включно	0
2	Від 91 до 180 днів включно	35
3	Від 181 до 365 днів включно	70
Неповернені	Понад 12 місяців	100

Прострочений кредит — кредит, за яким станом на дату, визначену умовами кредитного договору, очікуваний платіж не надійшов повністю або надійшов частково.

До суми очікуваного платежу, залежно від визначеного договором порядку сплати процентів та суми кредиту, можуть входити: проценти, або проценти та частина суми кредиту, або проценти та сума кредиту.

Кількість днів прострочення платежу розраховується за формулою:

$$P = K * \frac{(\Phi - \Pi)}{(M - \Pi)} \quad (2.1)$$

де P - розрахункова кількість днів прострочення за кредитом;

K — кількість днів, що минула з дати надання кредиту до дати проведення розрахунку;

M — максимальна заборгованість за кредитними операціями, що включає всю суму наданого кредиту та всю суму процентів за ним, визначену на дату проведення розрахунку;

Π — планова заборгованість за кредитними операціями, що включає залишок основної суми та нарахованих процентів, вирахованих на дату розрахунку згідно з плановим строком їх внесення та умовами взаєморозрахунків (без урахування фактичних строків і сум платежів);

Φ — фактична заборгованість за кредитними операціями, що включає фактично не сплачений залишок основного боргу за кредитом та залишок нарахованих, але не сплачених на дату розрахунку процентів.

2. Розрахунок розміру необхідного резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за конкретним кредитом здійснюється за такою формулою:

$$PЗ = \Pi * H \quad (2.2)$$

де Π — залишок заборгованості за простроченим кредитом;

H — норматив резервування для забезпечення покриття втрат від неповернених позичок.

Отже, сума резерву сумнівних боргів наприкінці місяця може бути обчислена за формулою:

$$PЗ = \sum \Pi_1 * 0 + \sum \Pi_2 * 0,35 + \sum \Pi_3 * 0,7 + \sum Н\Pi + \sum \Pi\Pi \quad (2.3)$$

де РЗ — сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, що має бути сформований за станом на кінець місяця, з огляду на фактичний рівень простроченості кредитів;

$\sum\Pi_1$ — сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 1-го рівня;

$\sum\Pi_2$ — сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 2-го рівня;

$\sum\Pi_3$ — сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 3-го рівня;

$\sum\Pi\Pi$ — сума залишків заборгованості за всіма неповерненими та безнадійними кредитами.

$\sum\Pi\Pi$ – сума залишків простроченої заборгованості за процентами за всіма кредитами, нарахованими з 01 січня 2015 року. [6, с. 9]

В основі вищенаведеного способу розрахунку резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок покладено виключно термін прострочення кредиту. Спосіб забезпеченості кредитів: страхування, порука, застава, іпотека при розрахунку розміру цього резерву не враховується. Разом з тим, заходи забезпечення кредитів впливають на рівень кредитного ризику, отже мають враховуватися при розрахунку резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок. Тим більше, що цей резерв формується за рахунок доходу спілок за правилами Міжнародних стандартів фінансової звітності та впливає на визначення об'єкту оподаткування за податком на прибуток підприємств: різниці за безнадійною дебіторською заборгованістю задіяні в визначенні об'єкта оподаткування за цим податком (на величину резерву сумнівних боргів спілка збільшує витрати при визначенні об'єкту оподаткування). Це є справедливим й для резерву сумнівних боргів, за рахунок якого списується безнадійна дебіторська заборгованість (крім кредитної заборгованості). Отже, страховий резерв у складі резерву покриття втрат від неповернених позичок та резерву сумнівних боргів впливає на фінансові показники діяльності кредитних спілок, а саме на фінансовий результат: прибуток/збиток. Це питання для кредитних спілок набуло

своєї актуальності з 01.01.2015 року: з моменту втрати статусу «неприбуткових» організацій.

3. Обчислену суму резервусумнівних боргів (РЗ) порівнюють із розміром сформованого резерву станом на початок місяця і, відповідно до виявленого відхилення, здійснюють поповнення або зменшення розміру резерву.

Сума сформованого резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок не може перевищувати загальну суму заборгованості за простроченими, неповерненими та безнадійними кредитами.

Джерела формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок:

1) за 1-м та 2-м рівнем прострочення, а також за безнадійними кредитами — за рахунок частини доходу незалежно від фінансового результату так, щоб наприкінці кожного місяця його розмір відповідав сумі необхідного резервування за встановленими нормативами;

2) за 3-м рівнем прострочення та усіма неповерненими кредитами — за рахунок наявного доходу так, щоб наприкінці кожного місяця його розмір відповідав сумі необхідного резервування за встановленими нормативами. У разі недостатності доходу таке формування здійснюється у наступному місяці.

Вплив прострочення на діяльність кредитної спілки:

- сприяє збільшенню розміру кредитного портфеля і як наслідок – зменшенню оборотності;
- затримує отримання процентного доходу спілки – знижує самоокупність;
- виникає небезпека втратити кошти;
- боротьба з простроченням потребує додаткових грошових витрат та часу;
- репутація кредитної спілки знижується;
- формування резервів на покриття втрат від неповернених кредитів збільшує витрати спілки;
- погіршує моральний стан та діловий клімат працівників. [6]

Кредитний портфель останніми роками поступово зменшувався, проте обсяг наданих кредитів більше ніж в два рази перевищував суму внесків (вкладів)

членів кредитних спілок. За I півріччя 2016 року кредитний портфель кредитних спілок склав 1778,1 млн. грн., що на 9,2% (179,3 млн. грн.) менше порівняно з відповідним періодом 2015 року. Середній розмір одного кредиту на одного члена кредитної спілки, який має кредит, становить 11,3 тис. грн. (станом на 30.06.2014 – 10,6 тис. грн., станом на 30.06.2015 – 11,5 тис. грн.).

Заборгованість за кредитами станом на 30.06.2016 р. становила 416,9 млн. грн., що на 84,4 млн. грн. (17,4%) менше, ніж за відповідний період 2015 року. Показник частки простроченої заборгованості у кредитному портфелі кредитних спілок становить 23,4%. [37]

Серед виданих за весь період функціонування кредитних спілок кредитів найбільшим попитом користуються кредити на споживчі потреби. Протягом останніх років сегментація кредитних послуг майже не змінюється. Зважаючи на агресивну політику завоювання споживчого ринку банківськими установами, останніми роками кредитні спілки змушені освоювати нові ніші. Для кредитної кооперації сьогодні найоптимальнішим і цілком природним шляхом не втрачати завойовані позиції на фінансовому ринку і надалі збільшувати свій потенціал залишається освоєння потенціалу села. Деякі кредитні спілки вже почали цей процес, але частка кредитів на ведення фермерського та особистого селянського господарства становить 3,3 % від загального кредитного портфеля.

Загалом, починаючи з 2009 року можемо спостерігати тенденцію до зростання частки проблемних кредитів в кредитному портфелі спілок, перевищення темпів росту проблемних кредитів над темпами росту кредитного портфелю. Погіршує загальну ситуацію в сфері кредитної діяльності спілок й той факт, що зростання розміру проблемних кредитів відбувається на фоні скорочення обсягів кредитування.

Таблиця 2.8

Динаміка темпів зростання кредитного портфеля, проблемних кредитів кредитних та питома вага проблемних кредитів України у період 2006–2014 рр.[37]

Рік	Загальний обсяг кредитів, наданих членам кредитних спілок (залишок на кінець періоду,%)	Заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами,%	Питома вага не повернутих, прострочених кредитів у загальному обсязі наданих кредитів членам кредитних спілок,%
2006р.	180,5	168,5	6,0
2007р.	173,8	180,7	6,3
2008р.	123,5	238,1	12,1
2009р.	70,1	174,5	30,1
2010р.	85,7	115,2	40,5
2011р.	66,8	30,2	18,4
2012р.	113,1	96,2	16,1
2013р.	92,8	101,3	17,6
2014р.	84,9	110,0	22,8

Таблиця 2.9

Структура заборгованості за проблемними кредитами кредитних спілок України в період 2013 - 2015рр. [37]

Рік	1-ий рівень прострочення (31-90 день прострочення)		2-ий рівень прострочення (91-180 день прострочення)		3-ий рівень прострочення (181-365 день прострочення)		Більше 12 місяців	
	Млн.грн.	%	Млн.грн.	%	Млн.грн.	%	Млн.грн.	%
2013р.	60,7	14,7	32,6	7,9	40,6	9,8	279,0	67,6
2014р.	66,3	14,6	47,9	10,6	55,1	12,1	284,7	62,7
2015р.	46,0	10,2	30,9	6,8	47,1	10,4	327,8	72,6

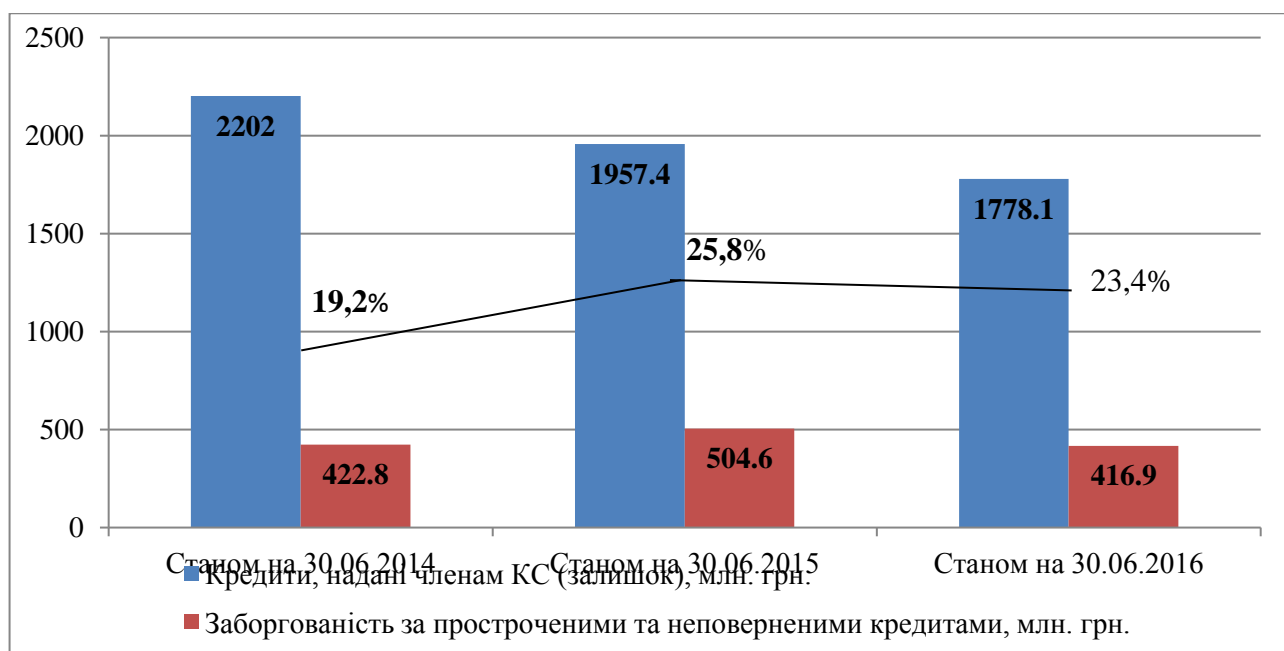

Рис. 2.15 . Питома вага прострочених кредитів у кредитному портфелі кредитних спілок [37]

У структурі заборгованості з прострочених і неповернених кредитів переважають неповернені кредити терміном понад 12 місяців, питома вага яких становить 72,6% (327,8 млн. грн.). Для кредитів, наданих на такий термін, передбачене формування резерву забезпечення покриття втрат. Тобто, можемо зробити висновок, що зростання простроченості призвело до збільшення витрат кредитних спілок на формування РЗПЗ.

Одним з джерел кредитних ресурсів спілок є залучені внески (вклади) на депозитні рахунки. Отже, погіршення якості кредитного портфеля впливає на спроможність спілок виконувати зобов'язаннями за залученими депозитними вкладками. З огляду на розміри проблемних кредитів, кредитні спілки не спроможні виконати зобов'язання щодо повернення залучених коштів. За таких умов, основним джерелом захисту заощаджень членів спілок є резервний капітал. Науковці розглядають резервний капітал як «внутрішнє страхування фінансових ризиків, яке полягає в забезпечення компенсації можливих фінансових втрат» [8, с.112] .Проте спостерігаючи тенденцію зменшення розміру залучених коштів на фоні зростання розміру резервного капіталу, можна сказати, що резервний капітал не став інструментом захисту депозитних вкладів. І тому є пояснення. Відрахування до резервного капіталу здійснювалося до певного часу лише

шляхом відповідного запису в бухгалтерських рахунках, фактичного формування резерву в високоліквідних активах не відбувалося (грошові кошти в касі, на банківських рахунках тощо). Отже, лише збільшення абсолютних обсягів резервного капіталу не є запорукою фактичної можливості здійснювати кредитними спілками реальних виплат за рахунок цього виду резерву.

Не принижуючи значення резервних фондів кредитних спілок, слід зазначити, що в умовах кризових явищ на системному рівні, забезпечення платоспроможності спілок лише за рахунок їх резервних фондів, є недостатнім. Резервні фонди спілок здатні відшкодувати збитки за результатами звичайної діяльності в умовах стабільності зовнішнього середовища. Резерви, які формують кредитні спілки мають доповнюватись резервами на рівні системи кредитних спілок: резервування кредитними спілками грошових коштів у централізованому фонді, створеному в системі кредитної кооперації. Подальші дослідження мають бути пов'язані з організацією централізованої системи підтримки платоспроможності та ліквідності кредитних спілок.

2.3. Організація системи контролю в кредитних спілках

В системі контролю кредитних спілок виділяють внутрішній і зовнішній контроль.

Кредитні спілки – це кооперативи, для яких характерною є організаційна структура з наявністю делегованих повноважень в їх управлінні. Тому насамперед організація внутрішнього контролю повинна забезпечити виконання ним функції управління діяльністю кредитною спілкою як фінансової установи.

Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” регламентовано вимогу створення структурного підрозділу відділу внутрішнього аудиту (контролю) або визначення окремої посадової особи (відповідального працівника) для проведення внутрішнього контролю діяльності кредитної спілки. До його завдань входить: нагляд за поточною діяльністю та її результатами, контроль за дотриманням законодавства, аналіз інформації про

діяльність фінансової установи, професійну діяльність її працівників і випадки перевищення повноважень посадовими особами [45]

Періодичний внутрішній контроль у кредитній спілці здійснюють ревізійна комісія та спостережна рада, поточний внутрішній контроль – структурний підрозділ внутрішнього контролю. Періодичність, напрями і форми проведення перевірок діяльності спілки (за наявності також відокремлених підрозділів) та порядок і форми звітування про них затверджуються внутрішнім Положенням про фінансове управління [39]. До складу ревізійної комісії обираються члени спілки, які не входять до складу інших органів управління та не перебувають із нею в трудових відносинах [43].

Отже, законодавством обумовлено обов'язковість мінімального рівня внутрішнього контролю ревізійною комісією та структурним підрозділом внутрішнього контролю (відповідальним працівником), але немає обмежуючих положень щодо нього. Кожна кредитна спілка визначає в залежності від обсягів своєї діяльності необхідну організацію внутрішнього контролю. Розмір установи впливає на визначення складу контрольних процедур, їх періодичність та необхідну кількість працівників. Приналежність до групи за кількістю членів спілки та розміром її активів дозволить раціонально організувати систему внутрішнього контролю у кредитних спілках. Доцільним є визначення нормативними документами посилення рівня внутрішнього контролю шляхом запровадження вимоги створення відділу внутрішнього аудиту в спілках із більшою кількістю членів (для середніх та великих кредитних спілок із кількістю членів більше 1000 осіб та загальними активами більше 5 млн грн), а також у кредитних спілках, які мають один відокремлений підрозділ або більше.

Ревізійна комісія, обрана на загальних зборах, складається не менше ніж із трьох осіб. Однак, на нашу думку, для здійснення перевірок у великих та середніх за розміром кредитних спілках доцільно створювати комісії з більшої кількості осіб. Це дозволить здійснити перерозподіл необхідних контрольних дій для комплексної та своєчасної перевірки.

Фактично обрані в ревізійну комісію члени кредитної спілки, як правило, не володіють знаннями і навичками, необхідними для проведення належного контролю. Перевірки результатів діяльності кредитної спілки відповідно до Закону України “Про кредитні спілки” можуть проводитися не рідше одного разу на рік, а отже є можливість уникнення постійного контролю. Безоплатність праці членів ревізійної комісії не стимулює залучення до її складу висококваліфікованих фахівців. Структурний підрозділ внутрішнього контролю, хоча і підзвітний спостережній раді, однак перебуває у трудових відносинах із кредитною спілкою, а отже не може бути повністю незалежним. Усі ці фактори можуть спричинити низьку якість внутрішнього контролю, як поточного, так і періодичного.

Впровадження ефективного внутрішнього контролю у кредитній спілці можливе шляхом періодичного проведення перевірок її діяльності ревізійною комісією із залученням на договірних засадах зовнішніх експертів, що передбачене законодавством. На нашу думку, вузька спеціалізація, практичний досвід роботи зовнішнього фахівця, ознайомлення з інформацією та вміння виявлення вже відомих та потенційних шахрайських фінансових схем або надміру ризикової фінансової політики можуть забезпечити здійснення контролю належної якості.

Слід зауважити, що внутрішній контроль досягатиме поставлених цілей за умови активної участі членів кредитної спілки у його організації. Правління кредитної спілки, створеної з метою вчинення шахрайства, не запроваджуватиме дієву систему контролю та не надаватиме будь-якої додаткової інформації про діяльність спілки. Тому оцінка системи внутрішнього контролю може бути індикатором для визначення справжньої мети кредитної спілки. Натомість відкритий доступ до інформації, зокрема щодо результатів проведених перевірок та інших показників, які дають можливість дати достовірну оцінку фінансового стану кредитних спілок, підвищить довіру суспільства до них.

На нашу думку, запровадження на законодавчому рівні вимоги набуття членства спілки в одній із об'єднаних кредитних спілок та залучення зовнішніх

фахівців із об'єднаної кредитної спілки для здійснення раптових періодичних ревізій суттєво вплине на якість та ефективність контролю й управління кредитними спілками.

Зовнішній контроль у кредитних спілках в Україні забезпечується двома його видами: державним та незалежним. На сучасному етапі розвитку системи кредитної кооперації громадський контроль діяльності кредитних спілок є епізодичним.

Державний вид контролю здійснюється Нацкомфінпослуг шляхом пруденційного нагляду кредитних спілок з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг, що базується на регулярному проведенні оцінки діяльності кредитних спілок [44,45]. Контроль за діяльністю кредитної спілки розпочинається на стадії її створення і реєстрації в державних органах та є безперервним до моменту ліквідації. Також суб'єктами державного виду контролю є інші державні органи, що здійснюють контроль діяльності кредитних спілок у межах визначеної законодавством компетенції.

Незалежний контроль реалізується шляхом обов'язкового щорічного аудиту діяльності кредитних спілок з метою підтвердження достовірності їх фінансової звітності [42, 43].

Суб'єктами зовнішнього контролю також можуть бути об'єднана кредитна спілка, членом якої є спілка, та у разі визначення у статутних документах здійснення такого контролю.

Основні повноваження Нацкомфінпослуг [44,45] щодо врегулювання діяльності кредитних спілок зазначені в додатку Б, згрупуємо за ознакою дії: дозвільного, контрольного та методологічного характеру.

Відповідно дозвільні – повноваження Нацкомфінпослуг, пов'язані з реєстрацією кредитної спілки (об'єднаної спілки та саморегулювальної організації) як фінансової установи, зокрема щодо дотримання вимог технічного і програмного забезпечення, наявності внутрішніх положень, кваліфікації та репутації керівників і головних бухгалтерів, спеціалістів внутрішнього аудиту, та видачою відповідних дозволів (ліцензій) на провадження певних видів діяльності.

Контрольні повноваження Нацкомфінпослуг передбачають нагляд за дотриманням встановлених законодавством нормативів та інших вимог щодо діяльності кредитних спілок, перевірку достовірності фінансової звітності і звітних даних, заходів впливу (призупинення, анулювання ліцензій, приписи до виконання, накладання штрафних санкцій і т.п.).

Повноваження методологічного характеру мають на меті розробку та впровадження методичних рекомендацій обліку та контролю у кредитних спілках. Регулювання здійснення різних операцій кредитних спілок та уніфікація методики відображення їх у бухгалтерському обліку має важливе значення для здійснення контролю високої якості

Нацкомфінпослуг має певні повноваження щодо заходів впливу відносно кредитних спілок, а саме:

- зобов'язати порушника вжити заходів для усунення порушення;
- тимчасово зупиняти або анулювати ліцензію на право здійснення діяльності з надання фінансових послуг;
- накладати штрафи;
- вимагати скликання позачергових зборів учасників;
- відсторонювати керівництво від управління;
- анулювати реєстрацію кредитної спілки як фінансової установи [44].

Основними напрямками пруденційного нагляду Нацкомфінпослуг, що приймає форму поточного контролю, є додержання кредитними спілками встановлених критеріїв та нормативів [40], які наведені у додатку В.

На сьогодні Україна чітко зорієнтована на євроінтеграцію, що зумовлює виконання нашою країною певних зобов'язань. Серед інших завдань важливим є реформування системи бухгалтерського обліку та впровадження методології поширення інформації з економічних питань згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності (далі МСФЗ) з метою посилення захисту прав та інтересів акціонерів, інвесторів, кредиторів та підвищення прозорості, забезпечення достовірності фінансової звітності суб'єктів господарювання і належного рівня довіри до неї. [56] Складність процесу запровадження МСФЗ підтверджується

постійним відтермінуванням введення їх у дію на практиці. Це зумовлює актуальність наукового обґрунтування застосування МСФЗ різними суб'єктами господарської діяльності, в тому числі і кредитними спілками.

Кредитні спілки є фінансовими установами, складання фінансової звітності кредитних спілок має ґрунтуватися на МСФЗ, які включають загальні вимоги щодо звітності та МСФЗ 30 “Розкриття інформації у фінансовій звітності банків і аналогічних фінансових інститутів”. На сьогодні в Україні МСФЗ 30 не набув чинності.

Користувачам звітності фінансових установ найбільш корисною є інформація про ліквідність, платоспроможність та про ризики, пов'язані з їх діяльністю. Для оцінки ризику ліквідності спілка повинна представляти інформацію про активи і зобов'язання у розрізі періодів, градація яких є більш детальною, ніж надає уніфікована звітність. Доцільною є інформація щодо кредитного ризику та ризику контрагентів, які пов'язані з кредитуванням спілкою своїх членів, та ймовірності невиконання ними зобов'язань. Важливим є розкриття інформації про значні концентрації активів, зобов'язань і позабалансових статей, тобто установа зобов'язана у фінансовій звітності вказувати, наприклад, на видачу кредиту великого розміру одному з членів спілки.

На нашу думку, контроль за дотриманням МСФЗ фінансовими установами є прерогативою саме зовнішнього контролю Нацкомфінпослуг як державного органу, що здійснює методичне забезпечення всіх учасників вітчизняного ринку фінансових послуг, зокрема щодо вимог ведення бухгалтерського обліку за МСФЗ, їх впровадження у практичну діяльність та контроль відповідності.

Достовірність і повнота річної фінансової звітності кредитної спілки підтверджується незалежним аудитором або аудиторською фірмою, які визначаються загальними зборами кредитної спілки [43] та інформація про яких внесена до спеціального реєстру аудиторів Нацкомфінпослуг. Таких фахівців на сьогодні налічується близько півтори сотні [47] Відповідно, ця правова норма покликана забезпечити фахове та неупереджене здійснення аудиту кредитних

спілок та зрештою довіру суспільства до діяльності даних фінансових установ, обґрунтовану наданим висновком незалежного аудитора.

В Україні здійснення аудиту регулюється законом “Про аудиторську діяльність”, міжнародними стандартами контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, зокрема міжнародними стандартами аудиту (далі – МСА) та підзаконними актами (додаток Г).

Обов’язковий аудит як такий повинен забезпечувати достовірність перевіреної фінансової звітності, на основі якої користувачі інформації, що міститься у ній, приймають рішення, і таким чином формує підґрунтя для довіри суспільства до установ, у тому числі системи кредитного кооперування. Членами кредитних спілок в Україні є виключно фізичні особи, і саме на їх потреби повинна орієнтуватися організація звітності і відповідно, її аудит. Наявність проблемних кредитних спілок вказує, зокрема, і на застосування формального підходу до здійснення обов’язкового аудиту кредитних спілок та не врахування особливостей їх діяльності. Відтак, аудит як зовнішня форма контролю діяльності кредитних спілок потребує вдосконалення.

На невирішеність питань щодо забезпечення належного рівня зовнішнього контролю діяльності кредитних спілок вказує наявний стан системи кредитної кооперації з спілками, що не в змозі погасити заборгованість перед своїми вкладниками, так званих “псевдокредитних” спілок, створених при банківських структурах, такими, що визнані банкрутами, а також порушення кримінальних проваджень проти посадових осіб кредитних спілок.

Звичайно, така ситуація виникла з причин недосконалості законодавства, що регулює ринок фінансових послуг загалом та кредитних спілок зокрема. Однак негативним фактором у цьому є також і неналежний рівень зовнішнього державного та незалежного видів контролю. Тому питання налагодження дієвого зовнішнього контролю є на часі, актуальним та затребуваним як споживачами фінансових послуг, так і для наглядового органу Нацкомфінпослуг.

Однією з сучасних проблем розвитку української кредитної кооперації є якість інформації щодо діяльності кредитних спілок. Належне забезпечення

доступності, відкритості інформації про діяльність кредитної спілки, яка передбачена законодавством України, зокрема законами “Про кредитні спілки” та “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”, на нашу думку, є одним із факторів, який може позитивно вплинути на розвиток кредитної кооперації. Доцільним, є використання міжнародного досвіду щодо організації контролю за діяльністю кредитних кооперативів, особливо враховуючи їх сталий історичний розвиток та роль у фінансовому секторі та економіці країн. Одним із пріоритетних напрямків закордонного досвіду, який на сучасному етапі відсутній в Україні та набуває важливого значення, – це співпраця наглядового державного органу та структурних підрозділів внутрішнього контролю кредитних спілок. Затвердження такої взаємодії у сфері контролю на законодавчому рівні зумовить підвищення його якості. Також одним із перспективних напрямків є використання закордонного досвіду щодо обов’язковості приналежності кожної установи кредитної кооперації до спілки вищого рівня (об’єднаної кредитної спілки) за власним вибором. Така умова створює відповідно підґрунтя для запровадження фахового зовнішнього контролю, що також матиме позитивний вплив на забезпечення його належного рівня.

На думку багатьох вчених, в наш час спостерігається тенденція глобальної соціалізації цивілізованого суспільства, світ тяжіє до формування соціально орієнтованої економіки. В Україні, як і у всьому світі, набирають ваги соціально-економічні чинники розвитку суспільства, особливо за сучасних умов рецесії вітчизняної економіки. Серед таких чинників – система кредитної кооперації, спрямована забезпечити соціальний та фінансовий захист громадян, які задля цього об’єднуються в кредитні спілки. Тому ефективний контроль їх діяльності є соціально значимим для суспільства в цілому, так і актуальним для кожного учасника такого об’єднання. Таким чином, сучасний стан розвитку кредитних спілок зумовлює потребу в оцінці їх діяльності як фінансових неприбуткових організацій, заснованих на кооперативних засадах.

Принципи діяльності кредитних спілок як кооперативу визначають їх соціальну спрямованість. Об'єднання з ініціативи громадян, добровільне і відкрите членство, самостійність і незалежність діяльності та демократичний стиль управління, а також мета діяльності, що направлена на фінансовий та соціальний захист, – ці особливості, притаманні кредитним спілкам, зумовлюють соціальну значимість кредитної кооперації у суспільстві.

Соціальний аудит виник у результаті зростаючої взаємозалежності між економікою і соціальною сферою з метою визначення ступеня соціальної відповідальності бізнесу. Практика застосування соціального аудиту в економічно розвинених і соціально орієнтованих країнах світу стала формуватися в 80-х роках минулого століття і була обумовлена потребою запобігти соціальним конфліктам на різних рівнях: як суспільства у цілому, так і всередині компаній, а також з метою формування їх позитивного іміджу [17].

Соціальний аудит – процес оцінки, підготовки звіту, підвищення ефективності функціонування і стилю роботи організації, засіб вимірювання її впливу на суспільство у цілому. [25]

Технологія проведення соціального аудиту містить три основних етапи: теоретичний, методологічний і процедурний. Теоретичний етап полягає у визначенні мети соціального аудиту, об'єкта і його складових елементів та іншому. На методологічному етапі здійснюється вибір методів проведення аудиту, засобів отримання, обробки та аналізу інформації, принципів трансформації інформації в конкретні висновки та рекомендації. Процедурний етап – організація практичної діяльності шляхом впровадження розробок соціальних технологій [61].

Слід також акцентувати увагу на проблемах ринку фінансових послуг, пов'язаних з існуючими схемами шахрайства у діяльності деяких кредитних спілок, а особливо інших кредитних організацій (що мають ознаки фінансових пірамід). Їх наявність має відчутний вплив на соціум, як економічно – втрата фінансових ресурсів громадянами, так і на формування сприйняття у цілому установ кредитної кооперації населенням. Збір подібного роду інформації та

забезпечення вільного доступу до неї можебути забезпечений лише на макрорівні та матиме позитивний вплив на результативність діяльності державних регуляторних органів у сфері фінансових послуг.

Отже, соціальний аудит можливий і необхідний як складова оцінки і контролю як окремої кредитної спілки, так і цілісної системи кредитної кооперації країни. Інформація про соціальну значущість таких організацій, надана суспільству, також є найкращим способом їх популяризації серед населення. Тому питання методології соціального аудиту установ кредитної кооперації актуальне і передбачає необхідність подальших наукових досліджень у цій сфері.

На нашу думку, соціальний аудит як складова контролю насамперед повинен підтверджувати або спростовувати приналежність фінансової установи до системи кредитної кооперації за фактичними, а не формальними даними. Система кредитної кооперації ґрунтується на чітко визначених фундаментальних принципах кредитної кооперації, тому такий висновок можливо зробити на основі контролю їх дотримання. Саме вони визначають справжню мету діяльності кредитної спілки, а відтак і її соціальну значимість, відповідальність.

Звичайно, реалізація на практиці громадського контролю можлива лише за умов розбудови цілісної самодостатньої трьохрівневої системи кредитної кооперації: перший рівень – сукупність кредитних спілок, другий – об'єднані кредитні спілки та кооперативний банк для належного функціонування фінансово-економічної складової в системі та третій – саморегулювна організація, що здійснювала б регулювання всієї системи [16].

Отже, контроль економічної діяльності кредитних спілок як соціально орієнтованих фінансових установ передбачає важливу соціальну складову. Оцінка соціальної відповідальності є актуальною та необхідною для популяризації кредитних спілок як неприбуткових фінансових установ, що створюються і діють на кооперативних засадах з метою економічного та соціального захисту своїх членів. На нашу думку, одним із найважливіших його об'єктів є дотримання кредитною спілкою фундаментальних принципів кредитної кооперації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Аналіз діяльності кредитних спілок ґрунтується на вивченні динаміки основних показників їх розвитку. Внаслідок економічної та політичної криз 2008 та 2014-2015 років, спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості кредитних спілок та їх членів. Практично всі основні показники діяльності кредитних спілок спадали. Протягом останніх трьох років загальні активи кредитних спілок зменшувались, а обсяг капіталу стрімко зростав. Обсяг кредитного портфеля кредитних спілок перевищує обсяг залучених депозитних внесків у два рази. Крім впливу криз, кредитні спілки постійно відчувають тиск з боку банківських установ, які своєю масовістю і стрімким розширенням спектру послуг продовжують витіснити кредитні спілки з фінансового ринку.

2. Проаналізувавши кредитний портфель кредитних спілок, можемо виокремити два основні параметри управління ним – це дохідність і ризик. Рівень дохідності залежить від структури й обсягу портфеля та рівня процентних ставок, а ризик – від рівня прострочення кредитного портфеля. Станом на 30.06.2016 р. кредитний портфель кредитних спілок складав 1778,1 млн. грн., що на 9,2 % менше порівняно з аналогічним періодом 2015 року. Заборгованість за кредитами при цьому становила 416,9 млн. грн., а показник простроченої заборгованості складав 23,4%. Погіршення якості кредитного портфеля впливає на спроможність спілок виконувати зобов'язання за залученими депозитними вкладками. За таких умов, основним джерелом захисту заощаджень членів спілок є резервний капітал. Проте в умовах кризових явищ забезпечення платоспроможності кредитних спілок лише за рахунок резервних фондів є недостатнім.

3. Підвищення якості та посилення контролю за діяльністю кредитних спілок є нагальною потребою сьогодення. Виділяють внутрішній, зовнішній та соціальний контроль. Внутрішній контроль здійснюється відповідно до затверджених положень ревізійною комісією, структурним підрозділом внутрішнього контролю (відповідальним працівником), відділом фінансового моніторингу (відповідальним працівником). Щоб внутрішній контроль був більш ефективним доцільно для проведення перевірок залучати на договірних засадах

зовнішніх експертів. Також варто створити колегіальний орган із спеціалістів членів-спілок, що входять до об'єднаної кредитної спілки.

Зовнішній контроль у кредитних спілках України забезпечується: 1) Нацкомфінпослуг; 2) незалежним аудитором; 3) об'єднаною кредитною спілкою (за умови набуття такого членства)

Доцільним вважаємо впровадження громадського контролю за діяльністю кредитних спілок. Організація громадського контролю як такого та оприлюднення інформації про результати його здійснення, а також рейтингове незалежне оцінювання діяльності кредитних спілок повинні стимулювати відновлення довіри громадян до установ кредитної кооперації.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

3.1. Удосконалення програмного забезпечення та системи прийняття кредитних рішень

Одним із ключових компонентів успішної діяльності будь-якої фінансової установи є ступінь розвитку її програмного забезпечення (ПЗ), що дозволяє не тільки ефективно вести аналітичний і бухгалтерський облік. Саме тому протягом останніх років приділяється підсилена увага створенню та розвитку спеціалізованого програмного забезпечення для кредитних спілок. Учасники ринку фінансових послуг вкладають значні кошти в розробку власних ПЗ під спеціалізовані потреби.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники вказують на відсталість ПЗ кредитних спілок через значно менший масштаб їхньої діяльності у порівнянні із банками. Банки мають більші фінансові можливості, створюючи ексклюзивні програмні продукти під свої особисті потреби.

Важливо зазначити, що вітчизняні кредитні спілки практично не розглядають модернізацію технологічних процесів, як метод удосконалення діяльності. Проте ґрунтовний аналіз та зіставлення ПЗ кредитних спілок з огляду на банківський сектор, у роботі яких розвиток інформаційних технологій (ІТ) посідає значне місце, дасть змогу визначити додаткові шляхи розвитку та покращення діяльності кредитних спілок.

Для того, щоб визначити слабкі сторони середовища розвитку кредитних спілок, проведемо порівняльну характеристику ІТ кредитних спілок з банками, адже належне інформаційне забезпечення є одним із можливих джерел покращення діяльності установи, підвищення швидкості обслуговування клієнтів, надійності та актуалізації інформації про клієнтів для якісної взаємодії, що у свою чергу впливає на фінансовий результат.

Розпочнемо порівняльну характеристику з обов'язкових умов функціонування ПЗ для надання фінансових послуг банками та кредитними спілками.

Комерційні банки в основному використовують програми операційного дня банку (ОДБ), оскільки вони всі є учасниками національної масової системи електронних платежів (НМСЕП). Під ОДБ у банках розуміється та частина програмного комплексу автоматизації роботи банку-учасника системи електронних платежів (СЕП) України, яка: має можливість здійснювати платіжні операції через СЕП та має систему "клієнт-банк". НБУ висуває вимоги, яким має відповідати банківський програмний комплекс, дотримання яких в повному обсязі повинно забезпечити систематизацію механізмів обміну платіжними документами між комерційними банками та СЕП а також інформаційну безпеку стикування ОДБ з СЕП [41]

Типові програмні комплекси для кредитних спілок створюють на базі 1С, які забезпечують повну автоматизацію фінансового обліку внесків, кредитів, вкладів на депозитні рахунки членів кредитних спілок, а також автоматизацію ведення бухгалтерського обліку. При цьому, за допомогою ПЗ можна скласти звіт до Нацкомфінпослуг, якою в свою чергу розроблено вимоги до програм кредитних спілок відповідно до Закону України "Про кредитні спілки" [55] Сьогодні користувачами такого типу програм є понад 250 кредитних спілок, якими з 2006 року за допомогою ПЗ було оброблено більше 150 тисяч кредитів на суму майже 300 млн. грн. При цьому, підтримуються дані про 350 тис. членів, які мають заощадження близько 200 млн. грн. і 40 млн. грн. пайових внесків [53]

Сучасна програма кредитних спілок підтримує локальну мережу до 50 комп'ютерів та роботу відокремлених підрозділів в режимі on-line і в режимі off-line. Оскільки багато кредитних спілок прагнуть досягти системного формату діяльності, керівництву установ завчасно треба враховувати потрібність передових аналітичних додатків до ПЗ, які могли б щоденно відображати аналітику по кожному підрозділу. У свою чергу такі додатки до ПЗ скорегують стратегію розвитку, вчасно дадуть змогу керівництву відмовитися від дорогих ресурсів або оперативно розрахують ліквідність установ[18, 41].

До функціональних можливостей програмних засобів кредитних спілок належать:

- Спектр кредитно-ощадних послуг;
- Нарахування процентів по кредитах та вкладах;
- Розрахунки графіків кредитних та ощадних платежів;
- Ведення електронних карток членів кредитної спілки;
- Здійснення розподілу на пайові внески;
- Довгострокове прогнозування активів та пасивів;
- Повідомлення про дати оплати за кредитами;
- Генерація необхідних документів.

Проте, у сучасних кредитних спілках відсутні послуги програмного колл-центру та управління рахунками через інтернет. Застосування подібних функцій зааналогією з банками дозволило б збільшити потенційну аудиторію клієнтів та підвищило б імідж та довіру до самих кредитних спілок.[54].

Серед управлінських функцій ПЗ для кредитних спілок на особливу увагу заслуговує можливість створення різних рівнів доступу щодо виконання певних операцій окремими працівниками кредитної спілки. Також, реалізована можливість щодо управління дозволами на здійснення окремих видів діяльності в кредитній спілці: залучення вкладів та споживче кредитування.

До ряду можливих напрямків розвитку фінансової установи за рахунок програмного забезпечення можна віднести інформаційну безпеку, управління часом, управління простором, оперативне корегування стратегії установи за рахунок вчасно отриманих аналітичних даних, якість обслуговування та додаткові сервіси для клієнтів. Всі вітчизняні банки забезпечені контакт-центрами з інформаційною підтримкою, що формує взаємодію з клієнтом, проте лише окремі кредитні спілки використовують даний сервіс. Наявність контакт-центру та інтернет-сервісів безумовно підвищує довіру клієнтів до кредитної спілки, однак для більшості сучасних вітчизняних кредитних спілок такі капіталовкладення є значними. Тому українським кредитним кооперативам варто було б піти шляхом світових аналогів, об'єднуючись у дієздатні системні групи, створюючи функціональну мережу продаж.

З боку запобігання можливих витрат, розвиток інформаційної безпеки кредитних спілок передбачає розподіл відповідальності посадових осіб, призначення функцій виконавця та контролера у ПЗ, що досі практично не реалізовано в ІС засобах. Також стосовно доступу до інформації у кредитних спілках відсутні рівні доступів до інформації, зокрема досі існують ризики несанкціонованого витоку клієнтської інформації через посадову особу, яка має наміри звільнитися у майбутньому. За рахунок вдосконалення систем управління потоками відокремлених офісів кредитних спілок можливо оптимізувати штатний розклад установ, пришвидшити подачу звітності та прийняття кредитних рішень, більш ефективно координувати роботу відділень [41].

Введення системи документообороту ПЗ у кредитних спілках підвищить дисципліну в та працездатність у відокремлених структурних підрозділах. Основуюбухгалтерського обліку в оболонці кредитних спілок є спеціальний інтегральний показник виконання графіку платежів, що дозволяє вести кредитну історію по кожному членові кредитної спілки, враховуючи як відкриті договори, так і дисципліну платежів по закритих договорах. Це дозволяє автоматично обчислювати рівень простроченої заборгованості та розраховувати суму необхідного резерву відповідно до критеріїв, встановлених Нацкомфінпослуг України.

Сучасне ПЗ кредитних спілок потребує постійного оновлення відповідно до їх потреб та з урахуванням вимог законодавства України. Розробка швидкісної та ефективної програми прийняття кредитних рішень фінансовими установами є серйозним завданням, що впливає на конкурентоспроможність установи та її безпечну кредитну політику[41]. Питання удосконалення внутрішнього контролю кредитних спілок багатьма авторами пропонувалося здійснювати через впровадження спілками механізму внутрішнього адміністрування ризиків на основі важелів стримання надмірної централізації при прийнятті рішень органами управління. Це забезпечувалося за рахунок існування двох паралельних ланцюгових зв'язків, які виходили на рівень загальних зборів членів кредитної спілки. Ланцюговий зв'язок проходження заявок здійснювався наступним чином:

1). Відповідальна особа за управлінням ризиків - кредитний комітет - правління - внутрішній аудит - спостережна рада – загальні збори;

2). Відповідальна особа за управлінням ризиків – ревізійна комісія - загальні збори.

Обидві схеми потребують корегування, через значну тривалість їхнього проходження під час розгляду кредитного проекту.

Зважаючи на популяризацію споживчих кредитів як у банків так і у кредитних спілок, якість таких активів є запорукою стабільної діяльності, проте швидкість та спрощення процесу прийняття рішення потребує постійного вдосконалення в умовах значної конкуренції. Широкого розповсюдження у банках отримали центри прийняття рішень, але найбільш ефективним є модель кредитної фабрики, що зображено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Схема обробки кредитної заявки по Кредитній фабриці (на основі джерел (на основі 51)

Процес прийняття кредитних рішень у кредитних спілках зазвичай було організовано засобами стандартного документообігу із загальноприйнятими процедурами через кредитні комітети або комісії у рамках повноважень. Однак недостатня координація на рівні мережі продаж кредитних спілок та дрібні суми позик за заявками блокують ефективну роботу установи через неефективність та погану якість аналізу кредитних заявок у такий спосіб.

Стоянов Г. С. розробив модель кредитної фабрики для кредитних спілок, яка передбачає формування та використання вхідної клієнтської інформації у циклі

послідовних процесів моделювання, комплектування, обліку, обробки, розміщення, зберігання, оцінювання, актуалізації, аналізу інформації та подальшого прийняття кредитного рішення стосовно умов та варіантів співпраці з клієнтом.

Цільовою функцією створення кредитної фабрики для кредитної спілки є оперативне забезпечення ідентифікації клієнта, його фінансового та соціального стану, можливих варіацій економічних процесів та явищ які негативно можуть вплинути на його платоспроможність у подальшому.

Переваги кредитної фабрики полягають у принципах:

- нерозривності процесу проходження кредитної заявки між структурними підрозділами кредитної спілки в єдиній системі прийняття кредитного рішення;
- оптимізація штату за рахунок створення єдиного центру андеррайтингу;
- виключення людського фактору неуважності або персональної зацікавленості менеджера у видачі позики;
- усунення структурної неповноти інформації та відсутність дублювання процесів;
- безпосередня зручність та оперативність для клієнта.

Схожість проходження кредитних заявок у банках та кредитних спілках, носить лише регламентний характер, проте маючи потужнішу систему ПЗ банки опрацьовують значно більшу кількість заявок на добу витрачаючи від 1 до 8 годин на прийняття рішення. У кредитних спілках подібні процедури до сьогоденішнього дня ще не застосовувалися.

У частині удосконалення розподілу робочого часу в середині кредитної спілки при проходженні заявки є необхідність у визначенні оцінки термінів прийняття різних підпроцесів. Особливо актуально для елемента механізму розвитку кредитної спілки є співвідношення часу та якості прийняття кредитних рішень. Дане співвідношення оптимізує модель кредитної фабрики, однак і будь-які інші внутрішні процесу можливо обчислити за наступною формулою:

$$E_{zi} = k * S * d \quad (3.1)$$

де k – вчасність здійснення виробничого/технологічного процесу кредитної спілки;

d – обсяги попиту на послуги кредитної спілки;

S – рівень якості обслуговування.

Для оцінки вчасності прийняття кредитних рішень використовують оцінки таємних покупців та оцінки незалежних експертів [34].

Одразу на етапі передачі інформації до центру обробки даних ПЗ банків автоматично вибраковує позичальників із негативною кредитною історією та позичальників у яких є чи були проблеми із законом. На наступному етапі, вступають в роботу андерайтери які ретельно перевіряють фінансові документи на відповідність через різноманітні соціальні, пенсійні та податкові бази даних. Поєднання даних етапів у банку займає менше двох годин. У той же самий час у кредитній спілці у ручному режимі через службові записки відправляють запити на різні служби, чекають на відповідь до 3-7 діб на даному етапі. Розглянемо критерії та їх значимість для кінцевого результату, за якими пропонується проведення кредитної фабрики для кредитної спілки.

Застосування моделі «кредитної фабрики» дозволяє вивести діяльність кредитної спілки на якісно вищий технологічний рівень і надає можливість значно покращити умови обслуговування її членів. Сам процес прийняття кредитного рішення у ПЗ банків і у кредитних спілках відображається по різному: у кредитних спілках його вносить фахівець для обліку, а у банках сама система формує відповідь не даючи змогу працівникові самостійно впливати на кредитне рішення[54].

Така модель прийняття кредитних рішень безумовно призведе до нейтралізації суб'єктивного фактору в прийнятті рішень місцевими органами управління спілок, та потребує розробки концепції організації системи внутрішнього адміністрування ризиків кредитної спілки на основі створення важелів стримання надмірної централізації при прийнятті рішень у спілках з одного боку пришвидшивши проходження заявок, а з іншого боку вбереже від непрофесіоналізму та людського фактору проходження заявки на місцях.

Особливістю запропонованого механізму адміністрування ризиків є передача відповідальною особою інформації про заявки кредитної спілки одночасно усім службам. Завдяки отриманій інформації від відповідальної особи на управління ризиків, будь-яка компетентна служба кредитної спілки матиме можливість своєчасно реагувати на негативні тенденції у фінансовому стані спілки, виявляти неякісні та заангажовані рішення та порушувати перед загальними зборами членів кредитної спілки питання про усунення та нейтралізацію вказаних факторів. Створений взаємозв'язок органів, задіяних в адмініструванні ризиків кредитної фабрики має підвищити ефективність роботи кредитної спілки, зекономити час та покращити якість активів відповідної установи[52]. Тобто вирішальним стає не робота кредитного комітету по кожній заявці, а спільне рішення андерайтерів: юристів відповідність нормативам, служби безпеки на достовірність даних, та андерайтерів, що підраховують бал по ризику[54]. Такі напрямки розвитку кредитних спілок, як удосконалення технологічних процесів достатньо важко оцінити через відсутність відкритої інформації про витрати.

З технологічного боку діючими ПЗ по кредитним фабриках у банках є програми на базі CRM систем, здатні одночасно обробити більше 10000 запитів на добу. У кредитних спілках такі програми використовують засобами 1-С та похідних бухгалтерських додатків, які значно повільніші та менш функціональні. Особливістю є те, що CRM система приймає сканкопії клієнтських документів і до моменту прийняття рішення по кредиту спеціалістам не потрібно працювати з оригіналами документів. Напроти при застосуванні 1-С систем треба постійно супроводжувати кредитну справу службовими записками, ксерокопіями документів на всіх етапах. Сам процес прийняття кредитних рішень у кредитних спілках проходить через кредитний комітет, втрачається час на затвердження та делегування на виконання такого рішення [1, 18].

Отже, запропонована науковцем модель кредитної фабрики для кредитних спілок передбачає формування та використання вхідної клієнтської інформації у цикліпослідовних процесів комплектування, обліку, обробки, розміщення, зберігання, оцінювання, актуалізації, аналізу інформації та подальшого прийняття

кредитного рішення стосовно умов та варіантів співпраці з клієнтами та потенційною клієнтською аудиторією.

Окремим питанням стоїть важливість безпеки ПЗ від внутрішнього та зовнішнього втручання. 1-С система КС не має можливості блокувати доступ до інформації працівникам у інших філіях та може бути скопійована повністю. Банківська CRM система у цьому сенсі значно безпечніша, так як окремо прописуються доступи до інформації у кожній операційній точці кожному працівникові окремо.

Для ефективного функціонування на ринку фінансових послуг комерційні банки та кредитні спілки повинні використовувати ПЗ з передовими технічними характеристиками. Швидкісні системи роботи з клієнтами дозволять опрацьовувати більше заявок, тим самим підвищуючи рівень сервісу.

Особливу увагу кредитним спілкам слід приділяти доступам до баз даних клієнтів, обмеження функцій та рівнів доступів окремих фахівців, що у комплексі підвищить безпеку установи. З законодавчого боку доки не буде більш жорстких вимог до кредитних спілок, керівництво установ буде економити на безпеці, функціональності та інтерфейсі програмних додатків. Розвиток ПЗ вітчизняних кредитних спілок, безумовно, є компонентом системного формату діяльності установ, що впливає на їхню стратегію та загальний механізм розвитку.

Отже, з проаналізованої інформації випливає, що кредитна фабрика дозволяє визначити, в які проекти та кредитні операції актуально інвестувати кошти, а від вкладень в які краще поки що відмовитися. Дані кредитні рішення приймаються на підставі комплексної оцінки факторів які дають змогу прийняття ефективного кредитне рішення, доповнене особливими вимогами до позичальника кредитної спілки, які запропоновано вважати більш відкритими від банківських вимог, за рахунок чого провадиться діалог з клієнтом та запроваджується бальна оцінка щодо прийняття кредитного рішення. Кожній групі клієнтів кредитної спілки можна висувати свої особисті вимоги по параметрам кредитування

Отже, під кредитною фабрикою слід розуміти вертикальний процес, який координує та спрямовує стандартні функції кредитного аналізу щодо взаємодії з клієнтами, а також гарантує постійний моніторинг кредитної заборгованості.

3.2. Формування механізму розвитку кредитних спілок

При слабкому регулюванні діяльності кредитних спілок є ризик, що лояльність членів які акумулюють життєздатні ресурси, буде негативно впливати на базис фінансової стійкості даної кредитної спілки. Існують випадки коли менеджмент кредитної спілки під хибним впливом раптового зростання показників не впровадив відповідне хеджування ризиків та дотримання нормативів діяльності, які до речі недостатньо відрегульовані для кредитних спілок.

П. Маковський вважає запорукою нестабільного розвитку небанківських фінансових установ як частини ринку фінансових послуг два фактори: формалізація спільних повноважень учасників щодо управління установи кредитних спілок та штучно створені «дуті» активи. Реалістичність та прозорість активів та капіталів кредитних спілок є проблемою для Нацкомфінпослуг, та потребує більш жорсткого втручання регулятора в управління установ зі слабким фінансовим станом [22]

Сьогодні важливим є розробка та реалізація методологічних засад пошуку шляхів удосконалення механізму розвитку кредитних спілок на фінансовому ринку України. Вітчизняним кредитним спілкам потрібно готуватися до роботи у сучасних параметрах системної діяльності і до повноцінного використання нових переваг, що їй надасть нова технологічна основа.

Оскільки кредитні спілки носять суто соціальний характер та покликанні для стимулювання кредитного ринку країни, то одним з основних показників на макрорівні є рівень кредитних ресурсів, вільних для видачі позичок .

Отже, зробимо висновок, що у сучасних кредитних спілках переважає дворівнева система кредитної кооперації, так як на установи накладаються додаткові витрати, які негативно впливають на їх функціонування.

Першочергово будь-якій установі кредитної спілки, яка має на меті розпочати розвиток, треба визначити строк стратегії розвитку, бо в залежності від складності та тривалості поставлених завдань різний період планування дозволить кількісно обчислити середньострокові тенденції та циклічні процеси в економічній та соціальній сферах, більш ефективно формувати щорічні плани та бюджети кредитної спілки. Можемо виділити такі основні кроки встановлення напрямків розвитку кредитних спілок :

1) Аналіз:

- Аналіз середовища;
- Профіль;
- Соціологічні дослідження;
- SWOT аналіз.

2) Планування:

- Місія, бачення;
- Стратегічні напрямки;
- План дій;
- Стратегічні цілі;
- Оперативні цілі;
- Проекти та заходи.

3) Впровадження:

- Обговорення;
- Затвердження спостережною радою;
- Моніторинг та оцінка;
- Перегляд та коригування.

Розглянемо процес визначення показників діяльності для встановлення напрямків розвитку умовної універсальної кредитної спілки та принципи відображення результатів у стратегії. Умовна кредитна спілка є регіональною та середньою за розміром активів відповідно до класифікації НАКСУ. Спостережна рада та правління кредитної спілки проводять SWOT-аналіз позиціонування та

розвитку установи. У подальшому детально визначаються та опрацьовуються сильні і слабкі сторони (внутрішні фактори), оцінена позиція даної кредитної спілки в порівнянні з іншими кредитними спілками Тернопільської області, з якими установа конкурує за ресурси та інвестиції.

Виходячи із дослідження сучасного стану та макроекономічних показників вітчизняної системи кредитної кооперації також передбачається відмова від застарілих інструментів функціонування, покращення і удосконалення існуючих підпроцесів у повсякденній роботі кредитних спілок, що поширюються по всій мережі продажів установи одночасно. Проводиться відвід усіх завдань не бізнес характеру, які заважають фронт-офісу виконувати свої безпосередні обов'язки із залучення та обслуговування клієнтів [36, 64]

При формуванні заходів з удосконалення механізму розвитку кредитних спілок основними вимогами такого підходу є:

- розгляд взаємозв'язку та взаємодії елементів зовнішнього та внутрішнього середовища у діяльності кредитної спілки;
- відповідність цілей та місії функціонування кредитної спілки у поєднанні з запитамі цільової аудиторії вцілому;
- на першому етапі розглядаються цілі, що вимірюються, зокрема стосовно зростання основних показників діяльності, а у послідуєчому вимальовують поле для покращення в загальному вигляді;
- реалізація кожної цілі оцінюється досягнутим рівнем її ефективності;
- кожна реалізована ціль повинна наблизити виконання більш значимо цілі, котра входить до складу місії кредитної спілки;
- наявність в установі необхідних елементів та процесів, що характерні для організованої системи кредитних відносин на ринку фін. послуг;
- наявність в установах такого типу та суспільстві елементів та процесів, необхідних для ефективної роботи, зокрема застосовуючи закордонний успішний досвід.

Якщо державний регулятор не поставить завдання щодо збільшення чисельності працюючого населення, додаткового моніторингу за фінансовим

станом кредитних спілок та введення антистимулюючих заходів до розвитку ринку фінансових послуг в цілому, то така стратегія є помилковою, бо діяльність кредитної спілки залежна від економічного стану населення у першу чергу [48].

Світова економічна спільнота давно прийняла розуміння необхідності системного підходу для кожної кредитної спілки як оптимальний варіант формування механізму розвитку конкретної фінансової установи. Нацкомфінпослуг прагне стримувати поточну політику розвитку системних фінансових установ, направлену на максимізацію прибутку та збільшення частки ринку. У часи економічного зростання стратегія розвитку проявляється у масовому споживчому кредитуванні та акумуляції ресурсів, агресивним маркетингом, а у кризові періоди - у більш консервативних підходах з оптимізації та реструктуризації портфелів .

Включення національної системи кредитних спілок до світових практик по удосконаленню механізму їх розвитку шляхом запровадження системоутворюючих установ можливе лише після виходу з юридичного застою. Сьогодні найбільш актуальним завданням є перезавантаження підходів до удосконалення системи кредитних спілок з одного боку, а також зокрема комплексного удосконалення внутрішніх бізнес-процесів, стандартів обслуговування, сервісу, дистрибуції та комунікації кредитних спілок [11].

Таким чином, до пріоритетів по удосконаленню механізму розвитку кредитних спілок для вітчизняного ринку на організаційно-управлінському та функціональному рівнях можна віднести:

- визначення та нівелювання втрат та втраченої вигоди системи кредитних спілок при здійсненні діяльності на ринку фінансових послуг;
- підвищення ефективності комунікаційної політики кредитних спілок;
- запровадження колективного узгодження стратегії розвитку;
- розширення та стабілізація ресурсної бази установ;
- розробку систем прийняття кредитних рішень по аналогії з банками;
- використання кредитними спілками банківських джерел перевірки позичальників;

- удосконалення програмного забезпечення кредитних спілок;
- оптимізацію та розвиток мережі продаж;
- формування та стандартизація конкурентних послуг;
- підвищення кваліфікації та навчання персоналу установ;
- забезпечення інформаційної та фінансової підтримки на державному рівні, стосовно гарантування внесків.

Загалом на механізм розвитку кредитних спілок впливає два види чинників: загальноекономічні та чинники впливу на ринку фінансових послуг.

До загальноекономічних чинників впливу належать валютні коливання, зміна системи оподаткування, рівень доходів населення та інше.

До чинників впливу на ринку фінансових послуг відносять ліцензійні умови діяльності кредитних спілок, вимоги до забезпеченості капіталу, політика щодо діяльності банків як основних конкурентів.

Ключовими завданнями подальшого розвитку кредитних спілок є:

- Забезпечення позитивної динаміки основних показників діяльності кредитних спілок, як гарантії стабільного їх функціонування при ринкових коливаннях
- Трансформація спрямованості продажів послуг кредитних спілок з регіонального на державний рівень, тобто розширення мережі діяльності кредитних спілок;
- Підвищення рівня технологічності функціонування кредитних спілок, в тому числі програмне забезпечення їх діяльності;
- Формування національного бренду кредитних спілок, тобто підвищення довіри споживачів до кредитних спілок.

Розглянемо детальніше методи та інструменти, за допомогою яких розвиватиметься кредитна спілка:

Таблиця 3.1.

Методи та інструменти розвитку кредитних спілок

Методи	Інструменти
Діагностика поточного стану розвитку кредитних спілок та подальших перспектив	Формування системи релевантних показників характеристики діяльності кредитних спілок за різними напрямками встановлення нормативних значень для них Прогнозування сценаріїв розвитку кредитних спілок
Продаж та просування продуктів кредитних спілок	Впровадження нових методів формування ресурсної бази за рахунок коштів нових членів/клієнтів кредитної спілки Застосування персоніфікованих продуктів під конкретні клієнтські кола; програми лояльності; партнерські продажі Розширення мережі продажів, у форматах відділень та кредитних експертів масового кредитування Підвищення якості обслуговування та сервісу клієнтів кредитних спілок
Оцінка та подолання ризиків діяльності кредитних спілок	Запровадження системи кредитної фабрики Визначення втрачених вигод кредитних спілок
Визначення вартості послуг кредитних спілок	Визначення та узгодження обсягу мінімального рівня прибутковості
Превентивні заходи	Пошук шляхів консолідації КС при критичному сценарії розвитку

Основними важелями впливу на інструменти за допомогою яких розвивається кредитна спілка є:

- державні програми підтримки та захисту вкладників КС;
- розміщення коштів інвесторами під цільові програми за посередництва КС;
- запровадження нормативів програмного забезпечення для КС;
- вимоги до співвідношення між власним капіталом та активами, зваженими за ступенем ризику;
- вимоги до фінансових нормативів щодо платоспроможності та фінансової стійкості

Удосконалювання нормативно-правового рівня механізму розвитку кредитних спілок та їх діяльності доцільно формувати на основі ефективної взаємодії державного нагляду із самоконтролем, що повинно передбачати розширення законодавчої бази для здійснення самоконтролю з боку кредитних спілок і перегляд основ здійснення державного регулювання й нагляду за їхньою діяльністю. Для підвищення ефективності контролю за сектором необхідно

передбачити обов'язкове членство кредитних спілок в одному з об'єднань кредитних спілок. Формування такими об'єднаннями адекватної системи нагляду за діяльністю своїх членів повинне стати умовою відповідного допуску кредитної спілки на ринок. Тобто контроль за діяльністю кредитної спілки здійснюється через контрольоване державою об'єднання. Це дозволить органам державного нагляду здійснювати прийнятий у міжнародній практиці непрямий державний нагляд, що істотно знизить потреби регулятора в людському й тимчасовому ресурсі й дозволить сконцентруватися на концептуальних питаннях нагляду [2, 3].

Вітчизняний фінансовий сектор не може існувати окремо від реального сектору та сектору домогосподарств. На фінансовому ринку продається та купується специфічний товар – фінансові послуги кредитних спілок, однак навіть попри всю їх специфічність вони залишаються товаром в економічному розумінні цього терміну. Відтак оптимальний розвиток за цим критерієм – це такий розвиток, що забезпечує можливість споживачам фінансових послуг, вибір між альтернативними товарами для як найкращого задоволення їх потреб. Розвиток, в результаті якого на фінансовому ринку буде домінувати лише одна послуга не може вважатися оптимальним .

Сучасне управління розвитком кредитних спілок потребує дотримання розуміння мети існування фінансової установи в залежності від типу та спеціалізації.

Для спеціалізованих кредитних спілок важливо дотримуватися рівня відносин між установою та клієнтами-членами спілки, бо такі установи надаватимуть позики навіть позичальникам з низькою платоспроможністю у разі значної їхньої потреби. Широкий потік клієнтів не цікавить такі кредитні спілки через ризик та значну персоналізацію по кредитним рішенням. Їм притаманна критична та стала моделі розвитку. Універсальним кредитним спілкам більш цікаве розширення присутності на ринку та отримання прибутку зі сформованого потоку клієнтів, у той час як проблеми конкретного члена спілки перестають розглядатися у разі відхилення від програм кредитування або підвищених ризиків. Тим самим універсальні кредитні спілки, що розвиваються за раціональною та

системною моделями розвитку, набувають характеристику центрів клієнтського обслуговування, схожих на роздрібні комерційні банки та мають на меті отримання максимального прибутку від фінансових операцій.

Для того щоб стратегічно не втратити цінності взаємодопомоги, таким інститутам потрібна більша варіація послуг, ширші програми фінансування та звичайно більший доступ до ресурсної бази, зокрема довгострокової.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Одним із ключових компонентів успішної діяльності будь-якої фінансової установи є ступінь розвитку її програмного забезпечення, що дозволяє ефективно вести аналітичний і бухгалтерський облік. Саме тому протягом останніх років приділяється підсилена увага створенню та розвитку спеціалізованого програмного забезпечення для кредитних спілок та банків. Застосування моделей «кредитної фабрики», запропонованої Стояновим Г. С., дозволяє вивести діяльність кредитних спілок на якісно вищий технологічний рівень і надає можливість значно покращити ефективність проходження кредитних заявок, а відповідно обслуговування членів кредитних спілок. Доцільним також є також впровадження у сучасних кредитних спілках послуг програмного контакт-центру та управління рахунками через мережу Інтернет. Це значно збільшило б потенційну аудиторію клієнтів, підвищило б довіру до кредитних кооперативів.

2. На вітчизняному ринку фінансових послуг працюють кредитні спілки, що розвиваються за універсальною чи спеціалізованою направленістю. Будь-яка кредитна спілка, яка бажає розвиватися, повинна визначити строк стратегії розвитку. Ключовими завданнями подальшого розвитку кредитних спілок є: 1) забезпечення позитивної динаміки основних показників діяльності кредитних спілок, як гарантії стабільного їх функціонування при ринкових коливаннях; 2) трансформація спрямованості продажів послуг кредитних спілок з регіонального на державний рівень, тобто розширення мережі діяльності кредитних спілок; 3) підвищення рівня технологічності функціонування кредитних спілок, в тому числі програмне забезпечення їх діяльності; 4) формування національного бренду кредитних спілок, тобто підвищення довіри споживачів до кредитних спілок.

ВИСНОВКИ

Вивчення основних аспектів діяльності кредитних спілок на фінансовому ринку України в сучасних умовах, а також визначення напрямків їх подальшого розвитку, дозволило зробити ряд висновків теоретичного та практичного характеру:

1. Проведений аналіз вітчизняної системи кредитної кооперації, дає змогу спостерігати факт недосконалості українського законодавства, що сприяє розвитку так званих «псевдоспілок» і підриву довіри населення до інституцій кредитної кооперації. Для виправлення ситуації і популяризації кредитних спілок серед населення потрібно, щоб в повній мірі був використаний принцип співробітництва між кооперативами, шляхом створення дво- або трирівневої системи кредитної кооперації, взаємного страхування вкладів та інформаційного забезпечення.

2. Кредитні спілки – це установи, які мають особливий статус, на відміну від інших суб'єктів господарської діяльності. Кредитна спілка є неприбутковою організацією і основна її діяльність спрямована на надання кредитних та ощадних послуг тільки власним учасникам. Проте зміни, прийняті до Податкового кодексу в 2015 році, фактично нівелюють неприбутковий статус кредитних спілок та прирівнюють їх діяльність до комерційних суб'єктів, метою яких є отримання прибутків. До органів управління кредитної спілки належать загальні збори її членів, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління.

3. Аналіз діяльності кредитних спілок ґрунтується на вивченні динаміки основних показників їх розвитку. Внаслідок економічної та політичної криз 2008 та 2014-2015 років, спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості кредитних спілок та їх членів. Практично всі основні показники діяльності кредитних спілок спадали. Протягом останніх трьох років загальні активи кредитних спілок зменшувались, а обсяг капіталу стрімко зростав. Обсяг кредитного портфеля кредитних спілок перевищує обсяг залучених депозитних внесків у два рази. Крім впливу криз, кредитні спілки постійно відчувають тиск з боку банківських

установ, які своєю масовістю і стрімким розширенням спектру послуг продовжують витіснити кредитні спілки з фінансового ринку.

4. Проаналізувавши кредитний портфель кредитних спілок, можемо виокремити два основні параметри управління ним – це дохідність і ризик. Рівень дохідності залежить від структури й обсягу портфеля та рівня процентних ставок, а ризик – від рівня прострочення кредитного портфеля. Станом на 30.06.2016 р. кредитний портфель кредитних спілок складав 1778,1 млн. грн., що на 9,2 % менше порівняно з аналогічним періодом 2015 року. Заборгованість за кредитами при цьому становила 416,9 млн. грн., а показник простроченої заборгованості складав 23,4%. Погіршення якості кредитного портфеля впливає на спроможність спілок виконувати зобов'язання за залученими депозитними вкладками. За таких умов, основним джерелом захисту заощаджень членів спілок є резервний капітал. Проте в умовах кризових явищ забезпечення платоспроможності кредитних спілок лише за рахунок резервних фондів є недостатнім.

5. Підвищення якості та посилення контролю за діяльністю кредитних спілок є нагальною потребою сьогодення. Виділяють внутрішній, зовнішній та соціальний контроль. Внутрішній контроль здійснюється відповідно до затверджених положень ревізійною комісією, структурним підрозділом внутрішнього контролю (відповідальним працівником), відділом фінансового моніторингу (відповідальним працівником). Щоб внутрішній контроль був більш ефективним доцільно для проведення перевірок залучати на договірних засадах зовнішніх експертів. Також варто створити колегіальний орган із спеціалістів членів-спілок, що входять до об'єднаної кредитної спілки.

Зовнішній контроль у кредитних спілках України забезпечується: 1) Нацкомфінпослуг; 2) незалежним аудитором; 3) об'єднаною кредитною спілкою (за умови набуття такого членства)

Доцільним вважаємо впровадження громадського контролю за діяльністю кредитних спілок. Організація громадського контролю як такого та оприлюднення інформації про результати його здійснення, а також рейтингове незалежне

оцінювання діяльності кредитних спілок повинні стимулювати відновлення довіри громадян до установ кредитної кооперації.

6. Одним із ключових компонентів успішної діяльності будь-якої фінансової установи є ступінь розвитку її програмного забезпечення, що дозволяє ефективно вести аналітичний і бухгалтерський облік. Саме тому протягом останніх років приділяється підсилена увага створенню та розвитку спеціалізованого програмного забезпечення для кредитних спілок та банків. Застосування моделей «кредитної фабрики», запропонованої Стояновим Г. С., дозволяє вивести діяльність кредитних спілок на якісно вищий технологічний рівень і надає можливість значно покращити ефективність проходження кредитних заявок, а відповідно обслуговування членів кредитних спілок. Доцільним також є також впровадження у сучасних кредитних спілках послуг програмного контакт-центру та управління рахунками через мережу Інтернет. Це значно збільшило б потенційну аудиторію клієнтів, підвищило б довіру до кредитних кооперативів.

7. На вітчизняному ринку фінансових послуг працюють кредитні спілки, що розвиваються за універсальною чи спеціалізованою направленістю. Будь-яка кредитна спілка, яка бажає розвиватися, повинна визначити строк стратегії розвитку. Ключовими завданнями подальшого розвитку кредитних спілок є: 1) забезпечення позитивної динаміки основних показників діяльності кредитних спілок, як гарантії стабільного їх функціонування при ринкових коливаннях; 2) трансформація спрямованості продажів послуг кредитних спілок з регіонального на державний рівень, тобто розширення мережі діяльності кредитних спілок; 3) підвищення рівня технологічності функціонування кредитних спілок, в тому числі програмне забезпечення їх діяльності; 4) формування національного бренду кредитних спілок, тобто підвищення довіри споживачів до кредитних спілок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакуменко О. В. Глобалізація технологій інформаційно-фінансових послуг [Текст] / О. В. Абакуменко // Економіка і держава. – 2006. – № 7. – С. 29–31.
2. Абакуменко О. В. Сутність та механізм фінансового інжинірингу [Текст] / О. В. Абакуменко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1 (67). – С.125–130.
3. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізація [Текст]: монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 393 с.
4. Валовойвнутренний продукт Украины [Електронний ресурс] // Финансовый портал Минфин. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
5. Вимоги до програмного забезпечення та спеціального технічного обладнання кредитних спілок, пов'язаного з наданням фінансових послуг: Розпорядження Держфінпослуг від 03.06.2005 № 4122 [Електронний ресурс] / Держкомфінпослуг. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0707-05>.
6. Волкова О. Г. Резервні фонди кредитних спілок України: особливості формування та використання [Текст] / О. Г. Волкова // Актуальні проблеми економіки. – 2016. - №9. – С. 264-273.
7. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
8. Гриценко О.І. Організація бухгалтерського обліку власного капіталу в кредитних спілках [Текст] / О.І. Гриценко // Вісник Львівської комерційної академії. – 2011. – Випр.36. – С. 109–113.
9. Гроші та кредит : конспект лекцій [Електронний ресурс] / Савлук М. І., Мороз А. М. та ін.; заг. ред. М. І. Савлука. – 6-те вид., перероб. і доп..– К. :

КНЕУ, 2011. – 589 с. – Режим доступу:
<http://studentbooks.com.ua/content/view/5/54/>.

10. Зіновійчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Вид. друге: доп. і перероб. [Текст] / В. В. Зіновійчук. – К. : Логос, 2001. – 380 с.

11. Зленко О.В. Запровадження нових механізмів кредитування сільськогосподарських товаровиробників [Текст] / О.В. Зленко. – 2011. – С. 8-12.

12. Івасів Б. С. Гроші та кредит [Текст]: підручник / Б. С. Івасів . – вид. 3-тє, змін. і доп. – К.: Кондор, 2008. – 528 с.

13. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ МФУ від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Офіційний текст. – Режим доступу:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

14. Історичні аспекти українського кредитно-кооперативного руху[Електронний ресурс] // Офіційна інтернет-сторінка Національної асоціації кредитних спілок України. – Режим доступу:
<http://meotida.naksu.org/index.php?id=116>.

15. Концептуальна основа фінансової звітності. Міжнародний стандарт IASB: Концепція від 01.09.2010 № 929_009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

16. Концепція розвитку системи кредитної кооперації України : Розпорядження КМУ від 7.06.2006 р. № 321-р [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Офіційний текст. – Режим доступу:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-%D1%80>.

17. Концепція формування національної моделі соціального аудиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.lir.lg.ua/docs/Konzep_naz_model.doc

18. Кочетков В. М. Необхідність моніторингу у кредитних спілках / В. М. Кочетков, А. О. Прудніков [Електронний ресурс] // Економічний вісник

університету. – 2011. – № 17/2. – Режим доступу :
http://www.nbu.gov.ua/portal/SOC_gum/Evu/2011_17ZYavorska.pdf.

19. Кредитні спілки в Україні [Текст]: курс лекцій/ Уклад.: Б. А. Дадашев, О. І. Гриценко – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 126 с.

20. Ліцензійні умови провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг: Розпорядження Нацкомфінпослуг від 02.12.2003 № 146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1225-03>.

21. Луцишин О. О. Забезпечення фінансової стійкості та надійності кредитних спілок в Україні [Текст] / О. О. Луцишин // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 1. – С. 174-188.

22. Маковський П. А. Система управління кредитною спілкою [Текст] / П. А. Маковський – К.: НАКСУ, НМЦ, 2007. – 98 с.

23. Малахова О. Л. Кредитний менеджмент [Текст]: навч. Посіб. / О. Л. Малахова. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015 – 424 с.

24. Малахова О. Л. Удосконалення кредитних взаємин банків з суб'єктами підприємницької діяльності [Текст] // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція (Збірник наукових праць) НАН України. Ін-т Регіональних досліджень; редкол.: Відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, Вип.. I(69). – 2008. – С. 239-247.

25. Маяцкая И. Н. Экономические основы социальной работы : учебник для бакалавров [Електронний ресурс] / И. Н. Маяцкая; под ред. д.э.н., проф. И. Н. Маяцкой. – М. : Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, 2013. – 264 с. – Режим доступу:
http://uchebniki.ws/14620125/sotsiologiya/ekonomicheskie_osnovy_sotsialnoy_raboty_-_mayatskaya_in.

26. Методичні рекомендації з ліквідації кредитної спілки за рішенням загальних зборів її членів: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 16.08.2005 року № 4463 [Електронний

ресурс] / Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: http://www.unascu.org.ua/dfp/com160805_4463.htm.

27. Методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18.12.2003 р. №171 [Електронний ресурс]/ Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://www.unascu.org.ua/dfp/com181203.htm>.

28. Методичні рекомендації щодо здійснення діяльності кредитною спілкою через відокремлені підрозділи: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 30.12.2005 року № 5237[Електронний ресурс]/ Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseht/ua-dmpqzr.htm>.

29. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 р. № 361 [Електронний ресурс]/ Національний Банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>.

30. Методичні рекомендації щодо проведення аудиту фінансової звітності кредитних спілок відповідно до міжнародних стандартів аудиту: Рішення АПУ від 01.11.2012 р. № 260/6 [Електронний ресурс]/ Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: www.apu.com.ua/files2/metod_rekomendation.doc.

31. Методичні рекомендації щодо реорганізації кредитних спілок шляхом приєднання: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 07.07.2005 року № 4298 [Електронний ресурс]/ Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: www.vaks.org.ua/images/normpravbaza/4298.doc.

32. Методичні рекомендації щодо скликання та проведення загальних зборів членів кредитної спілки. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 09.02.2007 № 6776 [Електронний ресурс] /

Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: www.vaks.org.ua/images/normpravbaza/6776.doc.

33. Методичні рекомендації щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності та річних звітних даних кредитної спілки та об'єднаної кредитної спілки Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27 грудня 2005 року № 5202 [Електронний ресурс]/ Аудиторська палата України. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://cons.parus.ua/map/doc/039Z0D7B33/Pro-Metodichni-rekomendatsiyi-schodo-formativ-auditorskikh-visnovkiv.html>.

34. Митченко О.О. Становлення та сучасний стан розвитку системи кредитної кооперації в ЄС [Текст] / О.О. Митченко // Український науково-дослідний ін.-т продуктивності агропромислового комплексу. – 2011. – С.40–47.

35. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2010 року: Нормативне виробничо-практичне видання. Частина 1 [Текст] / [пер. з англ. мови]. – К. : МФБ, АПУ, 2010. – 846 с.

36. Моїсєєв М. М. Алгоритми розвитку: явище дисипативної структури та самоорганізації [Текст] : монографія / М.М. Моїсєєв. – 2009. – 95 с.

37. Огляд ринків. Ринок кредитної кооперації [Електронний ресурс] // Офіційна Інтернет- сторінка Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-kreditnih-spilok.html>.

38. Пантелеймоненко А. Історія започаткування кредитно-кооперативного руху на теренах України [Текст] / А. Пантелеймоненко // «Вісник кредитної кооперації» Спецвипуск. – 2012. – С. 12-18.

39. Перелік внутрішніх положень та процедур кредитної спілки: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25.11.2003 № 116 [Електронний ресурс]/ Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1078-03>.

40. Положення про критерії та фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 16.01.2004 р. № 7 [Електронний ресурс]/ Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04>.

41. Програмне забезпечення діяльності кредитних спілок. Програма аналітичного обліку кредитних спілок [Електронний ресурс] / Фінанси. – Режим доступу: <http://www.unascu.org.ua/iks/soft.htm>.

42. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 року № 3125-ХІІ [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.

43. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-ІІІ [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908>.

44. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1070/2011 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.

45. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. №2664-ІІІ [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

46. Прудніков А. О. Основні принципи функціонування кредитних спілок України в сучасних умовах [Текст] / А. О. Прудніков // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 2.

47. Реєстр аудиторських фірм та аудиторів, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/auditors-register>.

48. Реверчук С. К. Фінансовий супермаркет – перспективна форма розвитку ринку фінансових послуг [Текст] / С. К. Реверчук, Л. Г. Кльоба // Інвестиції: практика та досвід. – 2006. – № 13. – С.28-30.
49. Річні звіти Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2003-2010 роки [Електронний ресурс] / Держкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/richni-zviti-nackomfinposlug.html>.
50. Річні звіти про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2008-2015 роки [Електронний ресурс] / Нацкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу <http://nfp.gov.ua/content/richni-zviti-nackomfinposlug.html>.].
51. Смовженко Т. С. Кредитування і контроль [Текст] : навч. посіб. / Т.С. Смовженко, Р.Р. Коцовська, В.М. Крупський, В.С. Хім'як. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 42 с.
52. Стадник А.А. Розвиток кооперативного руху в Україні [Текст] / А.А. Стадник // Фінанси України. – 2004. – №7. – С.104–110.
53. Степанова А.А. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні в умовах економічної кризи [Текст] / А.А.Степанова // Європейські перспективи. Економіка. – № 4. – С.194–201.
54. Стоянов Г. С. Втрати як гальмування розвитку діяльності кредитних спілок [Текст] / Г. С. Стоянов // Застосування наукових новинок – 2013 : Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (27.07.2013 – 05.08.2013). – Том 3. Економіка. – Прага, 2013. – С. 29–32.
55. Стоянов Г. С. Системно-аналітичне забезпечення, як управління розвитком кредитних спілок [Текст] / Г. С. Стоянов // Культура народів Причорномор'я. – 2014. – Вип. 266. – С. 43–47.
56. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні: Розпорядження КМУ від 24.09.2007 р. № 911-р [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80>.

57. Типова програма підвищення кваліфікації головних бухгалтерів кредитних спілок: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 27.03.2013 № 998.[Електронний ресурс] / Нацкомфінпослуг. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/tipovi-programi-navchannya.html>.

58. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации[Електронний ресурс] / М. И. Туган-Барановский. – Режим доступу: http://coop.at.ua/news/m_tugan_baranovskij_socialnye_osnovy_kooperacii/2012-07-23-5.

59. Українська Світова Кооперативна Рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wcuc.org.ua/about.0.html>.

60. Чайковський Я. І. Зарубіжні моделі аналізу кредито-спроможності позичальників юридичних осіб[Текст] / Я. І. Чайковський // Наука молода. – Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету. – 2015. - №22. – С. 151-162.

61. Чижевська Л. В. Якість облікової інформації про грошові кошти, розрахунки і контроль за нею[Текст] / Л. В. Чижевська // Культура народів Причорномор'я. – 2013. – № 258. – С. 96-99.

62. Шкварчук Л. О. Фінансовий ринок[Текст]:навч. посіб./ Л. О. Шкварчук. – К.: Знання, 2013. – 382 с.

63. Щетинін А. І. Гроші та кредит [Текст]: підручник / А. І. Щетинін. – К. : Центр учбової літератури, 4-те видання, 2010. – 440 с.

64. Ярошенко Ф.О. Інноваційні механізми управління програмами розвитку [Текст] : монографія / Ф. О. Ярошенко, М. Я. Азаров, С. Д. Бушуєв. – К. : Самміт-Книга, 2012. – 521 с.